

IMMANUEL KANT'A GÖRE DEVLETİN VE DEVLETLER ARASI MÜNASEBETLERİN FELSEFİ ESASLARI [*]

Doçent Dr. Orhan Münir Çağlı

Kant, Devleti evvelâ *tabiî hale* istinat ettirmekte yani abii halin Devleti takaddüm ettiğini ileri sürmektedir; fakat Devletin izahında sadece *tabiî hal* çerçevesi içinde takılıp *kalmamaktadır*. (Müteakip izahımızda bunu ayrıca göreceğiz). *Kant*'a göre Devletin, *tabiî hale* istinat etmesi, tabiat ve hukuk sahalarının birbirleriyle temas halinde bulduklarını veya temas haline geldiklerini tazammun eder; diğer taraftan hukuk geniş mânada ahlâkî sahaya dahil bulunmakla tabiat müvacehesinde yine müstakil bir mahiyeti haizdir. Bundan başka ahlâkî saha içinde, dar mânada diğer ahlâkî problemlere karşı hukukun hususiyetini daima tebarüz ettirmek lâzımdır. Tabiatla, Devlet içinde tezahür ettiği şekilde olmak üzere, hukukî hayat yani bu her iki ilim sahaları arasındaki komşuluk, bunlar arasındaki hududun felsefî intikat bakımından tayini meselesine azamî dikkati icap ettirmektedir. Nasıl ki maddî tarih telâkkisi diye anılan istikametle mücadele, hukukî sahanın iktisadî sahaya karşı hususiyetini tebarüz ettiriyorsa, bunun gibi (*Kant*) da bu vadide tabiat ilminin müdahalelerine mâni olmak istemektedir. Onun için en mühim nokta, *tabiî halle* Devlet arasındaki esas farkın nerede ve nede mündemiç olduğunu ve badehu *geniş mânada ahlâkî problem*, yani *bir vazife olarak* Devletin meşruiyetini göstermek icap etmektedir.

Bundan başka bu etüdde Devlet idesinin dedüksiyonu, temellendirilmesi meselesine ve nihayet Devletlerarası münasebetler problemine temas olunacaktır.

[*] Bu etüdün hazırlanmasında doğrudan doğruya (*Kant*)'ın hukuk felsefesine müteallik eserleriyle bu mevzua temas eden diğer başka müelliflerin eserlerine istinat edilmiştir.

«*Cassirer*» in neşretmiş olduğu (*Kant*) külliyatının hukukî - felsefî problemleri ihtiva eden cildleri ve sahife numaraları, «*Kant, Werke*» formülüyle ve dip notları halinde gösterilmiştir.

B — Kant «*tabii hal*» deyince devlete, her ne şekilde olursa olsun bir topluluk hayatının takaddüm ettiği bir «cennet hali» anlamamaktadır. Bilâkis Hobbes'in anladığı mânada herkesin herkese karşı mücadelesinin (bellum omnium contra omnes) cereyan ettiği bir hal tasavvur etmektedir¹. Mamafih Kant'a göre herkesin herkese karşı bir mücadelesi tarzında tecelli eden bu tabii halde hakikaten daimî bir boğuşma hâkim değildir. Yalnız umumî kanunların bulunmaması yüzünden hasmane hareketlerin ve vaziyetlerin tahaddüsü tehlikesi daima mevcuttur. Aynı zamanda bu tabii halin hususiyetlerinden biri de haklı ve meşru olduğuna nükmedilen bir şeyin tatbik ve tahakkuku imkânsızlığıdır. Kant, bunu şu tarzda ifade etmektedir: Tabii halde herkes kendi kendisinin vazî kanunudur². Fakat bu tarzda «bizzat kanun vazetme» ile «otonomi» denilen şeyi yekdiğeri ile karıştırmamak lâzımdır. Kant'a göre bir tek otonomi vardır ve bu otonominin tazammun ettiği (Ben), ancak entelijibl (Ben) yani bir ide, insandaki insanlık olabilir. Ve bu ide veyahut insandaki insanlık tekmiil fiil ve hareketlerin yegâne saiki olmalıdır. Çünkü ancak bu suretle ahlâkın gayesi yahut ahlâkî âlem tahakkuk edebilir. *Tabii halde bizzat kanun vazetme keyfiyeti* «tabii (ampirik) hususiyetlerle ve tabiatın bir defaya mahsus olmak üzere muvakkat bir parçası şeklinde tecelli eden» fenomenal fertten sudur etmektedir. Bu fenomenal (Ben) entelijibl karakter gibi bir vazife, bir ide değil, bilâkis tabii bir vakıadır. İşte biyolojik mahiyetteki bu «kanun vaz etme keyfiyeti», camiaya karşı —düşman bir karakter taşımasa bile— her halde lâkayd ve bigânedir.

Nihayet *tabii halde* iken insan, aynı zamanda kendi başına «hâkim» ve bu sıfatla verdiği hükümlerin de tenfiz memurudur³. Görülüyor ki Kant, tabii hale, devlete zıt bir takım karakterler izafe etmekte ve böylece tabii hal mefhumu ile devlet mefhumunu açıkça birbirinden ayırmaktadır⁴. Acaba Kant bu iki mefhumu hakikaten yekdiğerinden

1) Kant, Werke, Cilt VI, S. 241.

2) Kant, Werke, Cilt VI, S. 239.

3) Kant, Werke, Cilt VI, S. 239.

4) Devlet, tabii hukuk tarafından (status naturalis) in zıt ve mukabili olarak, (status civilis) addedilmektedir. Bu suretle devlet bir «hal», bir «hâkimiyet hali» şeklinde tecelli etmektedir. — Kant, hukuk nazariyesinin metafizik başlangıcı namındaki eserinin 43 üncü maddesinde şöyle demektedir: «Dieser Zustand der einzelnen im Volke im Verhältnis untereinander heisst der bürgerliche (status civilis) und das Ganze desselben, in Beziehung auf seine eigenen Glieder, der Staat (civitas).» (Georg Jellinek, Allgemeine Staatslehre, Berlin, 1929, s. 142.)

vazihan ayırabilmiş midir? Bunun sebebi, kendisinin «devlet problemi» karşısındaki üç türlü davranışında aranmalıdır.

1 — Geniş mânada ahlâkî devlet mefhumu, tahakkuk ettirilmesi lâzım gelen bir vazifeyi, bir ideyi ifade etmektedir ve bu sebeple her türlü «*tabiat mutaları*» ndan tamamiyle farklıdır⁵. Tekmil vazifeler, entelijibl insanın aklından, insanın kanun vaz eden mahz iradesinden sudur etmektedir. Kanunî tabiiyet de (hukukî hal), bu akıldan çıkmaktadır. Kant'ın hukuk tarifine uygun olarak devlet de mezkûr «kanunî tabiiyet» yani hukukî hal şeklinde tecelli etmektedir⁶. Ve aslî mukavele devletin meşruiyetinin takdir edilebileceği yegâne ölçü olduğu hallerde devlet de aslî mukavele ile münasebettardır⁷. Bu suretle otonomi mefhumu, devlet mefhumu için müsmir bir hale getirilerek ehemmiyet kesp etmektedir: Devlet, tabiat tarafından insana ibram edilmiş veya zorla yüklenmiş bir şey veyahut mebdai hareketi sadece «tabii hal» olan basit bir tekâmül değildir. Diğer taraftan şayet beşerî iradeden, devlet mefhumu istihraç ve istihsal edilecekse, bu takdirde beşerî irade, mefhum bakımından devlete bizzarure bağlı bulunan cebri de tesis eder⁸. Hattâ Kant aynı zamanda devleti «*bizatihî şey*» addetmektedir. Çünkü devlet phaenomen'ler âlemine değil, ideler âlemine dahildir ve tecrübi sahada, *bir ide olan devlete* tamamiyle intibak edebilecek herhangi bir objeye rastgelineemez⁹. Bu ifade tarzlarından devlet meselesinin esas itibariyle müstakil bir

5) *Kant, Werke*, Cilt VII, S. 179.

6) *Kant, Werke*, Cilt VII, S. 122.

7) Aslı mukavele ile münasebettar olarak istidraden şunu da ilâve etmek icap eder ki aslı (içtimâl) mukavele meselesinde Kant da Rousseau'ya istinat etmekte, fakat böyle olmakla beraber mühim noktalarda orijinal ve müstaklil bir karakter taşımaktadır. XIX uncu asrın sonlarına doğru devlet mukavelesi nazariyesi, Kant'ın icra ettiği tesir ve haiz olduğu otoritede kuvvetli bir mesnet bulmuştur. Filozof, içtimâl mukavelenin bilâistisna rational mahiyetini belirtmekte ve şöyle demektedir: «Der Akt, wodurch sich das Volk selbst zu einem Staate konstitulert, eigentlich aber nur die Idee desselben, nach der die Rechtmässigkeit desselben allein gedacht werden kann, ist ursprünglicher Kontrakt, nach welchem alle (omnes et singuli) im Volk ihre äussere Freiheit aufgeben, um sie als Glieder eines gemelnen Wesens, d. h. des Volkes als Staat betrachtet (universi), sofort wieder aufzunehmen». Die Metaphysik der Sitten (der Rechtlehre zweiter Teil); s. 47. (Georg Jellinek, Allgemeine Staatslehre, Berlin 1929, s. 213.)

8) *Kant, Werke*, Cilt VI, S. 439.

9) *Kant, Werke*, Cilt VII, S. 179.

mahiyet arzettiği bütün vuzuhu ile anlaşılmalıdır ve burada kastedilen devlet geniş mânada ahlâkî bir karakter taşımaktadır.

2 — Diğer taraftan Kant, Devleti bir hal olarak tavsif etmektedir¹⁰. Devletin bir hal olarak kabulü ile hiç şüphesiz onun bir ide yahut Kant'ın lisanı ile sonsuz bir vazife olarak tavsifi keyfiyeti hafifletilmiş olmaktadır. Devletin bir «hal» olarak kabulü ile tabii halin karşısına bir hukuki hal ikame edildiği, aynı zamanda tabii halden hukuki hale geçişin de sanki sadece bir hal değişmesi intibainı bıraktığı derkârdır¹¹. Her halde «Zustand» tâbirinin kullanılması Kant'ın müracaat ettiği bazı analogilere müstenit olsa gerektir. Öyle anlaşılıyor ki, Kant'a göre burada hukuki hal ve vaziyet, umumî bir hürriyet kanununa göre yekdiğerini tahdit eden ihtiyarların tesir ve aksi tesirlerinden husule gelen bir müsavattır¹².

3 — Kant'a göre devlet mefhumunun bu iki ifade tarzından başka bir üçüncüsüne rastgelinmektedir : Devlet, sadece tabiatın mahsulü olan bir vakıadır, bir phaenomen'dir. Görülüyor ki, bu ifade tarzı bir numaralı fıkradakinden çok farklıdır. Acaba devlet mefhumu, teleolojik bir saha olan hukuk nazariyesine mi dahildir, yoksa tamamiyle hususiyetini kaybederek sadece ulûmu tabiiye zaviyesinden mi tetkik edilen bir mevzudur ? Burada, devleti karakterlendiren «kanunî bağlılık», artık insanın otonom iradesinden sudur etmemektedir. Bilâkis insanın, haricî bir takım ilcaların ve hâdiselerin tesiri altında devlete zorla sokulduğu intibai hasıl olmaktadır. Bu münasebet dahilinde şunu ilâve etmek icab eder ki Kant'a göre harp, insanı «hukukî bir hal» e dahil olmak zorunda bırakmış, hattâ insanı hukukî bir hale doğru gitmeğe icbar etmiştir. Harp gerek derunî (dahilî) ve gerek haricî olabilir¹³. Fakat harbin, mücadelenin arkasında tabiat bulunmaktadır¹⁴. Kant *tabiatın*, hukukun her ne bahasına olursa olsun muzaffer olmasını istediğini sarahaten belirtmektedir¹⁵. Ve yine kendisi, istesek de istemesek de tabiatın bunu böyle yaptığını kaydetmektedir. Burada naturalist karakter taşıyan bir ifade tarzı kullanılmıştır. Bu suretle Kant, «bir gayeler sistemi olarak ahlâk» ile tenakuz teşkil eden bir vaziyet yaratmış demektir. Ahlâk, insanın iradî gayelerini tabiatın gayelerinden ayırmakta ve bu gayeleri

10) *Kant* aynı külliyat, Cilt VII, S. 113.

11) *Kant*, Werke, Cilt VI, S. 241.

12) *Kant*, Werke, Cilt VI, S. 376.

13) *Kant*, Werke, Cilt VI, S. 452.

14) *Kant*, Werke, Cilt VI, S. 469.

15) *Kant*, Werke, Cilt VI, S. 453.

beşeri - iradi gayelere tâbi kılmaktadır¹⁶. Halbuki hukuk nazariyesinde tabii gaye, ahlâkî gayeleri de ihata ederek teşmil edilmiş bulunmaktadır. Mamafî «*tabiat istiyor*» demek, onun bize bir vazife, bir mükellefiyet tahmil ettiği mânasını tazammun etmemektedir. Çünkü vazife, otonomi prensibine tevfikân yalnız *cebirden müstakîl akıldan* sudur eder¹⁷. «*Tabiat istiyor*» demek, insanın yapmakta geciktiği şeyi tabiat yapar mânasına gelmektedir¹⁸. Halbuki devlet bu şekilde sadece bir tabiat mahsulü haline getirildiği takdirde hukukî problemin hususiyeti de haddinden fazla sathileşmiş olur.

C — Kant, noktai nazarındaki bu sertliği şu şekilde tahfif etmektedir : insanları devlet tesisine sevk eden tabii cebir (tabiatın cebri) ile insanların bizzat devleti tesis etmek istirarında kalmaları, yani akıl ve iradelerinin sevki ile devleti tesis etmek zorunda kalmaları aynı şeylerdir. Çünkü nihayet tabiat da insanı, ancak yine aklın, bir çok acı tecrübelerle hacet kalmadan da göstereceği gayeye sevk eder¹⁹. İşte bu suretle ahlâkî otonominin «*binefsihî cebir*» mefhumu tarafından maruz kaldığı tehlike nasıl önlenmiş bulunuyorsa, hukukî otonominin «*tabii cebir*» tarafından maruz kaldığı tehlike de öylece önlenmiş bulunmaktadır. Nasıl ki *binefsihî cebir* ile hukuk arasında ayniyet mevcutsa ve yine nasıl ki bizzat hukuk, iradenin otonom kanuniyetinden sudur ediyorsa öylece tabiatın da istediği şey, insanın aklından düşünce olarak neş'et eden şeyden başka bir şey değildir. Yani tabiatın istediği şey ile insanın aklından düşünce olarak istediği şey birbirinin aynıdır.

Kant'ın devlete naturalist bir karakter vermeğe çalıştığı ve bu davranışın, felsefesinin esas karakterine uymadığı intihâmı bırakan bazı ifade tarzlarına rağmen devlet idesinin akıldan sudur ettiği telâkkisi sonunda yine galip gelmektedir. Şöyle ki : ikinci ve üçüncü fıkralar tahtında mevzuubahs edilen telâkî tarzlarını, yine Kant'ın diğer bazı izahatından istiane ederek, telif edebilmek mümkündür. Gerçi devlet problemi tabiattan sudur etmektedir; fakat bu problemi tabiat değil, bilâkis kendi iradi kararına müsteniden bizzat insan halletmekle mükelleftir²⁰. Meselâ zaruret bir milleti bir anayasa içinde, yani bir devlet içinde birleşmeğe sevk eder²¹. Fakat bu kararı bizzat zaruret tahakkuk

16) *Kant, Werke, Cilt V, S. 516.*

17) *Kant, Werke, Cilt VI, S. 452.*

18) *Kant, Werke, Cilt VI, S. 453.*

19) *Kant, Werke, Cilt IV, S. 159.*

20) *Kant, Werke, Cilt IV, S. 156.*

21) *Kant, Werke, Cilt VI, S. 395.*

ettiremez, bunun iradî bir hareketle gerçekleşmesi lâzımdır. Keza devletler arasında sulh hali tesis edilmelidir. Fakat sulh hali bir kararla gerçekleştirilebilir. Tabiat, insanın bu otonom hareketini ancak ihzar edebilir²². Bu sebeple tabii halden hukukî hale «devlet haline» kendiliğinden tedricî bir kayma mevzubahs olamaz. Tabii halde iken mevcut «tehdit ve tehlikeler» den sadece vazgeçilmesi, matlûp emniyetin teessüsüne henüz kâfi değildir²³. İşte onun içindir ki tabiat, daima problemi vaz' ve insanı, bu problemi halle icbar edebilir: problemin halli keyfiyeti ahlâka istinat eden hukuka ait bir şeydir. Yani devlet idesi ahlâkî akıldan sudur etmektedir.

Görülüyor ki Kant'ın devlet telâkkisi, devleti ahlâkî esaslara istinat ettiren nazariye ile münasebettar bulunmaktadır :

Ahlâkî nazariye bidayette dinî temellere dayanıyordu. Devletin ahlâkî bir zaruret olduğunu ispata çalışmak ve bu suretle ferd muvacehesinde bu müessesenin meşruiyetini göstermek: esasen dinî nazariyenin tabii neticelerindendir. Allahın, devleti tesis eden iradî fiili, aynı zamanda devleti tanıması zımında ferde müteveccih ahlâkî bir talebi de ihtiva etmektedir. Fakat yine ta eskidenberi, dinî esaslardan tamamiyle müstakil olarak, devletin meşruiyetini ahlâkî temellere istinat ettiren nazariyeler de meydana gelmiştir. Meselâ kadim felsefenin kemal devresinde bu telâkkiye rastgelinmektedir : Devlet haricinde insana yaraşır, insanın şerefiyle mütenasip bir hayat tasavvur edilemez. Gerek Eflâtun ve gerek Aristo'ya göre insan, ancak siyasi şekilde (devlet şeklinde) nizamlanmış bir camia içinde kelimenin tam mânasiyle bir insan olur. Çünkü yalnız böyle bir camia içinde insanın tekmil ve hakikî mahiyeti tam bir inkişafa mazhar olabilir. İnsan, devlet dışında yaşasa idi, ya bir ilâh veya bir hayvan olurdu. İnsanın dünyadaki hikmeti vücudü ve gayesi ahlâkî kemalettir. Bu hedefe ulaşmak, ancak devlet içinde mümkündür.

İşte modern tabii hukuk nazariyesinde de bu fikre rastgelinmektedir. Bu nazariyenin de iddiasına göre ahlâkî bir prensip, devletin (causa remota) sı olarak ileri sürülmektedir. Hattâ bu meyanda Hobbes bile ahlâk kanununa tetabuk ve sulhu (huzur ve sükûnu) aramayı emreden bir lex naturae fundamentalis ileri sürmektedir. Aranması talep edilen devamlı bir sulh ise ancak devlet içinde bulunabilir. Christian Wolff'ün telâkkisine göre devletin tesisi zarureti, «*ahlâkî kemalete ulaşm*» vecibesinden sudur etmektedir.

22) Kant, Werke, Cilt V, S. 513.

23) Kant, Werke, Cilt VI, S. 455.

Bu istidraddan sonra tekrar Kant'ın devlet telâkkisine avcet ederek diyebiliriz ki hukuk kanunu aynı zamanda bir kategorik emperatiftir ve bu suretle de hukuk kanunları tahtında beşerî topluluklar tesisi keyfiyeti de kategorik emrin bir neticesidir, daha doğrusu bu da bir kategorik emirdir. Kant'a göre devlet işte böyle bir topluluktur. (Jellinek, 218). Görülüyor ki Kant, devleti yine ahlâkî esaslara istinat ettirerek ferd üstü akıldan istidlâle çalışmaktadır.

Malûm olduğu veçhile Kant, devleti — individualist noktai nazara istinat ederek — hukuk kanunları altında yaşıyan insanların vücude getirdiği bir birlik olarak tarif etmektedir (J. Binder, System der Rechts-philosophie, 1937, S. 226; Jellinek, S. 159).

Kant'a göre devletin vazifesi : başlıca hukuk nizamının muhafaza ve idamesine inhisar edecektir. Asıl kültür vazifelerinin ifası ve tahakkuk ettirilmesi hür «münferit şahsiyete» ait bulunmaktadır (J. Binder 1937, S. 331). Bundan da devletin vazifesinin liberal telâkkiye uyularak tahdit edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. (Bu noktaya izahatımız esnasında temas edilecektir.)

«Devlet, hukuk kanunları altında yaşıyan insanların heyeti mecmuasıdır» kaziyesinden hukuk kanunlarına, hukuka verilen büyük önem müsteban olmaktadır : hukuk kanunları tahtında beşerî topluluklar tesisi bir kategorik emperatiftir. Böylece devletin meşruiyetini ahlâkî esaslara istinat ettiren Kant, onun gayesini hukuk nizamının, objektif hukukun kuruluşunda, muhafaza ve idamesinde görmektedir. Daha doğrusu devletin yegâne gayesinin devlet nizamının muhafaza ve idamesi olduğu fikrine, bilhassa Kant'ın büyük otoritesi mebde ittihaz edilmiştir. Bu telâkki, bilhassa «ödemonist — ütilitarist telâkkinin zıt ve mukabili olan nazariyeler» çerçevesi içinde mütalâa edilmek icap eder : Ütilitarist telâkkinin zıt ve mukabili nazariyelerin birleştiği en mühim nokta, ferde karşı devlet otoritesini, takip ettiği gayeye müsteniden (objektif hukukun tahakkuk ve idamesi), esaslı surette tahdit etmek keyfiyetidir. Mezkûr nazariyeler üç şekilde tecelli etmektedir : Devletin gayesi ya emniyettir, veya hürriyettir veyahut hukuktur. Esas itibariyle bu üç şekil arasında fark yoktur. Yalnız emniyet nazariyesine göre emniyet hukukun bir neticesidir. Hürriyet nazariyesi, sübjektif hukuku (hakları), hukuk nazariyesi objektif hukuku ön plâna sürmektedir. [Şunu da istidraden söylemek icap eder ki hürriyet nazariyesinin de muhtelif şekilleri mevcuttur. Meselâ bazıları manevî - fikrî hürriyeti, bazıları ise tekmil hususî hukuk sahasını en mühim ve yegâne kıymet olarak kabul etmektedirler. Meselâ : birinci şıkkı Spinoza, ikinci şıkkı Locke müdafaa

etmektedir. Bu en yüksek kıymetlerin korunması ve sağlanması *devletin gayesini* teşkil eder. Buna rağmen emniyet ve hürriyet nazariyelerine mukabil hukuk nazariyesi yani devletin yegâne gayesini objektif hukukun (hukuk nizamının) vaz'ında ve muhafaza ve idamesinde gören nazariye ehemmiyet kesp etmiştir. İşte yukarıda da işaret edildiği veçhile, bu görüşe bilhassa Kant'ın otoritesi mebbe' ittihaz edilmiş ve XVIII inci asrın sonları ile XIX uncu asrın ikinci yarısına kadar bir çok müellifler bu filozofun tesiri altında kalmışlardır.]

Hukukun tahakkukunun devletin gayelerinden bulunduğu daima teslim edilmiş olmakla beraber mukabil noktai nazara göre hukuk, devletin yüksek gayeleri ve menfaatleri âmir bulunduğu takdirde, yine ikinci plânda kalmak zaruretindedir. İşte «mutlak hukukî gaye» nazariyesi, hukukun bu derece dumura uğratılması ve bununla münasebettar olarak ferdin devlet otoritesi muvacehesinde her türlü himayeden mahrumiyeti aleyhine mütevveccih bulunmaktadır. Bu nazariye gerek ilmi, gerek tatbiki sahada devletin mutlak hâkimiyeti fikrine karşı bir protesto olup gayesi devletle ferd arasında kat'i bir hudut tespit etmektir. Aynı zamanda liberal bir karakter taşıdığı da anlaşılmaktadır. Nihayet Kant, Devletin mutlak hâkimiyeti fikrine (bilhassa zabıta devleti fikrine) karşı devletin «bir çok insanların hukuk kanunları altında birleşmelerinden» başka bir şey olmadığı, hukukun ise insanların bir arada yaşamalarını sağlamaktan başka bir vazifesi bulunmadığı kaziyesini vaz'etmiştir. Bu sebeple devlet, yalnız hukuku tahakkuk ettirecek, fakat buna mukabil iktisadi refah ve kalkınmanın inkişafı meseleleriyle iştigal etmeyecektir.

Devletin «bir çok insanların hukuk kanunları altında birleşmelerinden» başka bir şey olmadığı kaziyesini biraz tamik edelim :

Kant'ın, «devleti bir çok insanların hukuk kanunları altında birleşmeleri şeklinde kavraması», kendisinin devlet mukavelesi (asli mukavele, ana mukavele = Urvertrag) fikrine merkezi bir ehemmiyet vermesinden ileri gelmektedir²⁴. Esasen hukuka, devlet karşısında rüçhanîyet tanın-

24) Bu mukavelenin regülatif bir ide mahiyetini taşıdığı malûm bulunmaktadır. «Devleti meydana getiren mukavele tarihi bir vakıa değildir, aklımızın bir idesidir. Bu mukavele aklımızın bir idesidir, demek devletin nasıl kurulması lâzım geldiği hakkında aklımızın bize bir işaretidir, mânasını tazammun etmektedir. Devlet hakikaten vatandaşlar arasında aktedilmiş olan bir mukaveleye istinat eder şekilde olmalıdır». (von Aster, Hukuk Felsefesi Dersleri 1943, s. 209.) O halde filozofun ileri sürdüğü devlet mukavelesi tamamiyle entelijibi - a priorik bir karakter taşımakta olup her hangi bir ampirik unsuru ihtiva etmemektedir. Yalnız devleti ampirik sahada mümkün kılan kabli bir şarttır. Fakat bu şart konstitütif değil, normatif mahiyettedir.

ması, ferdi hür şahsiyete merkezi bir ehemmiyet atf edilmesi ve ferdî-ahlâkî şahsiyetten devlet mukavelesinin suduru Kant'ın tefekkür tarzının tabii ve zarurî bir neticesidir. [İstidraden şunu da belirtmek lâzım gelir ki esasen *devlet mukavelesinin* tahakkukuna çalışmak, «*insan*» a ahlâk kanununun tahmil ettiği bir vazifedir.] «...Herkes ahlâk kanununa göre hareket ederse şahıslardan mürekkep olan bir cemiyet meydana gelir. Şahıslardan mürekkep bir cemiyet ise hür mahlûkların teşkil ettiği bir cemiyettir. İşte Kant'a göre insanın asıl vazifesi de bu hür iradeli insanlardan teşekkül edecek bir camiayı meydana getirmektir.» (Von Aster, Hukuk Felsefesi Dersleri, 1943, S. 206.) [Hür iradeli insanlardan müteşekkil bir cemiyet ise, ancak regulatif bir ide olup ahlâk kanunundan sudur eden (ahlâkî akılda a priorik bir fonksiyon olarak mevcut olan) «devlet mukavelesi» nin ışığı altında doğabilir].

* * *

«Bir çok insanların hukuk kanunları altında birleşmelerinden devlet doğar» kaziyesi ile devletin — regulâtif bir ide şeklinde dahi olsa — bir mukavele olarak telâkkisi arasında sıkı bir münasebet vardır :

Hukukun, devletin bir şartı olduğu fikri, devletin teessüsünü bir *mukaveleye* istinat ettiren ve böylece devlet müessesesini bir *hukukî münasebet* olarak kavrayan tabii hukuk nazariyesinin temelini teşkil etmektedir. (Hans Kelsen, *Der soziologische und der juristische Staatsbegriff*, Tübingen 1928, s. 140.) Madem ki hukukî bir muamele olan mukavele, bir hukukî münasebet yani vecibeler ve haklar tevliid etmektedir, o halde böyle bir vakiyaya, ona uygun neticeler bağlayan bir hukuk nizamını şart koşmak icab eder. (Kelsen, aynı eser, s. 141.) Mezkûr hukuk nizamı, «*Pacta sunt servanda*» şeklinde ifade edilen bir tek normdan da ibaret olabilir. - Bu meyanda böyle bir normun hakikaten bir hukukî norm olarak kabili ispât olup olmadığı ciheti haizi ehemmiyet değildir. Yalnız tabii hukuk nazariyecileri bu normu hukukî bir norm olarak farz ve kabul etmişlerdir veya devleti, bir hukukî münasebet olarak istidlâl edebilmek için mezkûr norma hukukî norm karakterini izafe etmek icab eylemiştir. Devletin bir mukaveleye dayandığı fikri, tıpkı iki âkit tarafın bağlanması gibi bir çok insanların bir devlet içinde birleşmelerinin de normatif bir nizama (yani mükellefiyetler tevliid edici ve bağlayıcı bir nizama) müstenit bulunması keyfiyetinden başka bir şey değildir. Bu normatif nizam hukuk nizamından başka bir şey olamaz. (Kelsen, aynı eser, 141.)

Zikredilmiş olduğu veçhile Kant, devleti bir çok insanların hukuk kanunları altında birleşmeleri, «Die Vereinigung einer Menge von Menschen unter Rechtsgesetzen»²⁵, şeklinde tayin ve tarif etmektedir. Bundan, devletle hukuk nizamı arasında bir ayniyet vücade getirildiği istidlâl edilebilir. Çünkü bu kaziyenin tazammun ettiği mâna ancak şöyle olabilir : bir çok insanların hukukî normlarla bağlanmış hareket tarzı ! (Kelsen, aynı eser, 141.) Fakat Kant'a göre hukukla devlet arasındaki ayniyet daha başka şekilde de tecelli etmektedir : Devlet problemi bir hürriyet problemidir. Devlet, hakikî, kanunî (kanuna uygun) hürriyetin şartıdır. Yoksa her türlü kayıtlardan azade vahşî bir hürriyetin şartı değildir. Böyle bir devletin teessüsü ancak ahlâkî aklın bir idesi olarak kabul edilebilecek bir mukaveleye istinat edebilir. (Regulatif — normatif bir ide olarak kabul edilen mukavele, bittabi zemanî - fiilli bir karakter değil, rasyonel bir karakter taşımaktadır²⁶. Kant bu ciheti vazihan belirtmektedir. «Der Akt, wodurch sich das Volk selbst zu einem Staat konstituiert, eigentlich aber nur die Idee desselben, nach der die Rechtmässigkeit allein gedacht werden kann, ist der ursprüngliche Kontrakt, nach welchem alle (omnes et singuli) im Volke ihre äussere Freiheit aufgeben, um sie als Glieder eines gemeinen Wesens, d. i. des Volkes, als Staat betrachtet (universi) sofort wieder aufzunehmen, und man kann nicht sagen : der Mensch im Staate habe einen Teil seiner angeboren äusseren Freiheit einem Zweck aufgeopfert, sondern er hat die wilde gesetzlose Freiheit gänzlich verlassen, um seine Freiheit überhaupt in einer gesetzlichen Abhängigkeit, d. i. in einem rechtlichen Zustande²⁷ unvermindert wiederzufinden). (Metaphysik der Sitten, s. 47.)

Aklın bir idesi olan (aslı mukavele) ile teessüs eden hukukî hal (der rechtliche Zustand), devlet hâlinin aynidir. Hukukî hal = devlet hali. Bu netice Kant'ın ağzından yukarıya derç ve naklettiğimiz «devlet mukavelesinin tarzı izahından» sudur etmektedir. Eğer aslı mukavele ile teessüs eden «hukukî halin» bir devlet hali olduğu keyfiyetini aslı muka-

25) Metaphysik der Sitten, kısım I, s. 45.

26) Devlet mukavelesi tarihi bir realite olarak kabul ediliyor, fakat bununla beraber ancak çok eski devirlerde bunun bir realite olduğu ileri sürülüyordu. Böyle bir devlet mukavelesi mitolojik bir karakter iktisap etmiş oluyordu. Artık «devlet mukavelesi üsturesi» zamanını yasadıktan sonra Kant onu devlet görüşünün rasyonel bir idesi haline tepdil etmiştir. Joseph Kohler, sahife 206, II.

27) Der rechtliche Zustand = Hukukî hal hakkında bu etütte izahat verilmiştir.

velenin (devlet mukavelesinin) tarzı izahından istidlâl etmek mümkün olmasa idi, o vakit Kant'ın meşhur hukuk tarifi her türlü şüpheyi bertaraf etmeğe kâfi gelirdi; çünkü bu hukuk tarifi de — devlet probleminde olduğu gibi — hürriyete istinat etmektedir. Malûm olduğu veçhile Kant'a göre hukuk «umumî bir hürriyet kanununa göre birinin ihtiyarını diğerlerinin ihtiyarı ile telif edebilen şartların heyeti mecmuasıdır»²⁸. «Devleti tesis eden mukavelenin ihtiva ettiği mâna» olarak karşımıza çıkan fikirle bu kaziyenin ihtiva ve istinat ettiği fikir yekdiğerinin aynıdır. (Kelsen, aynı eser, 142.) Esasen Kant'a göre hukuk kanunu bu etütte tebarüz ettirildiği veçhile bir kategorik emperatiftir. O halde hukuk kanunları veya devlet mukavelesi idesi altında beşerî topluluklar vücade getirmek keyfiyeti de kategorik emrin tabîi bir neticesidir.

Muhtelif münasebetler dahilinde Kant'ın devleti natüralist bir görüşle de kavramağa çalıştığı ve bu keyfiyetin, felsefesinin esas karakterile kabili telif olmadığı, fakat buna rağmen sonunda yine devletin, ahlâki aklın bir idesi olarak kabul edilen «asli mukaveleye» istinat ettirildiği tespit edilmişti. Görülüyor ki Kant'ın devlet telâkkisi de ahlâk telâkkisile gayet sıkı münasebettar olup onun zarurî bir neticesidir.

Buraya kadar Kant'ın devlet telâkkisi hakkında verilen izahat'a bir nazar atfedecek olursak şu noktaları belirtmek lâzım gelir :

Kant'ın, devletle (devlet halile) tabîi hali yekdiğeri ile mukayese ederek aralarındaki farkları ve bu meyanda «*tabîi halde bizzat kanun vazetme*» keyfiyeti ile «*ahlâki otonomi*» yi yekdiğerinden ayırdığını kaydettikten sonra filozofun devlet problemi karşısındaki üç türlü davranışını (bir ide olarak devlet, bir hal olarak devlet, sadece bir phaenomen olarak devlet) tebarüz ettirmiştik. Bundan başka bu üç davranışın yekdiğeri ile telif edilerek sonunda yine ahlâki devlet telâkkisinin galebe çaldığını ve devletin teessüsü keyfiyetinin : normatif a priori bir ideye

28) Entelijibi hürriyet Kant'ın ahlâk nazariyesinde nasıl büyük bir rol oynuyorsa, hukuk nazariyesinde de *harici hürriyet* büyük bir ehemmiyeti haiz bulunmaktadır. «*İnsan*»ın otonom (ahlâki) şahsiyeti, fiil ve hareketlerinde de herhangi bir şekilde tecelli edebilmelidir (yani insan, otonom şahsiyetini fiil ve hareketlerinde ifade edebilmek imkânlarına sahip olmalıdır); bunu yapabilmek için de kendi hayât sahasına haricîten gelebilecek müdahalelere karşı emin olmalıdır. İnsanın haricî hareket serbestisi sağlanmalıdır. Bu da ancak, diğerlerinin ihtiyarları takyidat altına alındığı takdirde mümkün olabilir. Bittabi insan da, diğer insanlarla münasebeti bakımından aynı takyidata boyun eymelidir. Bu suretle *hukuk kanunu* umumun hürriyetinin menfaati namına ferdin hürriyetini dizginliyen bir kanun olarak tecelli etmektedir. (A. Baumgarten I, 263.)

tâbi olarak tahakkuk etmesi lâzım geldiğini ve binnetice kategorik emperatiften sudur ettiğini görmüştük. (Hukuk kanunları altında beşerî topluluklar vücade getirmek kategorik emrin zarurî bir neticesidir. İnsanın vazifesi bir devlet içinde veya hukuk kanunları altında hür iradeli şahıslardan mürekkep bir cemiyet vücade getirmektir. Devlet mukavelesi tıpkı bunun gibi ahlâkî akıldan sudur eden regülatif - normatif bir idedir ve o da aynı şeyi talep eden kategorik bir emperatiftir.)

Netice olarak denilebilir ki :

Kant'ın liberal ve demokrat bir karakter taşıyan ve ahlâkî esaslara dayanan devlet telâkkisine göre devletin başlıca vazifesi hukuk nizamını muhafaza ve idame etmektir²⁹ ve devlet hukuk kanunları altında birleşen insanların vücade getirdiği bir birliktir (J. Binder, System der Rechtsphilosophie, s. 226, haşiye 2; 229 haşiye 6 ve sahife 331).

Bu suretle Kant, Hegel'den ayrılmış bulunmaktadır. Hegel'in telâkkisinden mülhem olarak devlet mefhumunu tayine teşebbüs etmek istediğimiz takdirde onu şu kısa formüle irca etmek mümkündür : Devlet bir milletin vahdeti (millî bir vahdet) halinde olmak üzere ferd ve camianın vücade getirdiği bir terkiptir (Bittabi tarih içinde tecelli eden bir terkiptir). (J. Binder, System der Rechtsphilosophie, 229; J. Binder, Philosophie des Rechts, s. 487.)

Devleti hukukun hizmetine tahsis ve böylece liberal bir karakter iktisap etmiş bulunan «Kant'ın devlet telâkkisine göre hakikî ve asıl

29) Madem ki Kant'a göre hukuk, umumî bir hürriyet kanununa müsteniden birinin ihtiyarını diğerlerinin ihtiyarile telif eden şartların heyeti mecmuasıdır, o halde tekmill vatandaşların hürriyetini temin dahi devletin mâna ve gayesini teşkil eder. Devlet, Kant'ın nazarında kudret ve tahakküme dayanan bir müessese değil, bilâkis tamamiyle hukukî bir müessesedir (Sauter, 217). Devletin gayesi, hukukun muhafaza ve idamesidir. Çünkü ancak bu suretle devlet otoritesinin müdahalelerine karşı «ferd» himaye edilebilir. O halde devlet ferdin haklarının himayesi maksadiyle hukukun emir ve hizmetine tahsis edilmektedir : devletin en yüksek gayesi şahsiyetin himaye ve bakımındır. Bu sebeple Kant, şahsiyetin devletin tahakküm iktidarı tarafından ezilmemesi için bir taraftan «Montesquieu» ile beraber kuvvellerin tefriki prensibine taraftar bulunmakta ve diğer taraftan «Rousseau» dan asıl devlet mukavelesi fikrini iktibas etmektedir. «Asıl devlet mukavelesi» fikrile : devletin, mahiyeti itibariyle hukuk idesine müstenit olduğu keyfiyeti ifade edilmiştir (mukayese ediniz, Sauter, s. 217). Kant devletteki üç kuvveti (tesriî, icraî ve kazal kuvvet) «so viel moralische Personens» diye tavsif etmektedir. Demek ki devletin nazari bakımdan üç şahıs halinde parçalanması Kant tarafından sarahaten belirtilmiştir. Üç kuvvet «üç ahlâkî şahıs olarak yan yana ikame edilmektedir» ve yekdiğerine tâbi bulunmalıdır. (Kant, Rechtslehre, §§ 45, 48; Jellinek, 499; Waldecker, 679.)

kültür vazifelerinin ifası ve tahakkuku keyfiyeti» *münferit hür şahsiyete* bırakılmalıdır. — Bu telâkki XVIII inci asrın sonlarında ve XIX uncu asrın başlarında endividualist ve liberal devlet felsefesinde rol oynamıştır; çünkü liberal düşünüşün şartlarına tamamiyle uyuyordu. Mezkûr liberal görüşe misal olmak üzere «Fichte» nin «Beiträge zur Berichtigung der Urteile über die französische Revolution» nâmındaki eserinde tesadüf edilen şu sözler şayanı dikkattir: «Nein, Fürst, Du sollst nicht unser Gott sein... Du sollst gerecht sein» (Binder, System der Rechtsphilosophie, s. 331). Mamafih «Binder» bu liberal telâkkiden inhiraf etmektedir. O, hukukî devleti başka şekilde kavramaktadır. (System der Rechtsphilosophie, s. 331 ve müt.) Devlet'in himaye etmekte mükellef olduğu hukuk da «ahlâk kanununa tâbidir» ve bizzat devlet'in tesis edilmesi ahlâkî bir eserdir (Waldecker, s. 21 - 22; 188). (Bunun niçin böyle olduğu, yani Kant'ın devleti ahlâkî temellere istinat ettirdiği keyfiyeti muhtelif münasebetler dahilinde izah edilmişti.) — Devlet'in meşruiyeti de ahlâkî temellere dayanmaktadır. Çünkü devlet'in, kategorik emperatifin topluluk sahasında tahakkuk etmesini temin edebilecek bir karakter iktisap etmesi lâzımdır. Tahakkuk etmesi talep edilen bu hedef, ahlâkî akıldan sudur ve regulatif bir mahiyet arz eden «devlet mukavelesi» idesidir.

Kant'ın devlet telâkkisi, uzvî - teleolojik görüşle kabili telif midir ?

Acaba Kant'ın devlet telâkkisi — endividüalist ve liberal bir karakter taşımasına rağmen — devlet'in mahiyeti meselesinde uzviyet nazariyesi ile telif edilebilir mi? Doğrudan doğruya telif edilemezse de, Kant'ın devlet telâkkisi uzviyet nazariyesine müsteniden izah edilebilir. Bu suale cevap vermeden önce uzviyet meselesini kısaca izah etmek fâideden hâli olmasa gerektir: - Devleti bir uzviyete benzeten nazariyeler evvelâ zıt ve mukabil nazariyenin reddinde birleşmektedir. Uzviyet nazariyesinin zıt ve mukabilini, içtimai varlıkların yani toplulukların, yekdiğerine haricen bağlı bir takım yığınlar olduğu esasına dayanan nazariye teşkil etmektedir. Aynı zamanda bu nazariye mezkûr içtimai varlıkları, onları teşkil eden en son unsurlardan, ferdlerden istidlâle çalışmaktadır. Binaenaleyh devleti bir uzviyete benzeten nazariyelerin şu ikinci noktada birleşmeleri zaruridir. Yukarıda da zikredildiği veçhile beşerî camia ancak asli bir kül olarak kavranabilir. Ferdlerin böyle bir kül şeklinde tecelli eden beşerî camiaya birer uzuv olarak nispetleri şu şekilde tasavvur edilebilir: Ferdler, ancak bütünün mahiyetine müsteniden tamamiyle kavranabilirler. - İşte böylece devleti uzviyete benzeten nazariye, beşerî camiayı endividüalist telâkkiye göre izah eden

nazariyenin zıt ve mukabilini teşkil etmektedir. Yalnız bu uzviyet nazariyesi, ağır bir hata ile malûl bulunmaktadır; yani müracaat ettiği uzviyet mefhumunu izah edememektedir ve «camia, uzviyet mefhumu ile izaha çalışılmakla beraber uzviyet ile neyin tasavvur edildiği ciheti bugüne kadar bir problem olarak kalmıştır» (Waldecker, s. 85). Esasen uzviyetin mahiyetinin ilmi bakımdan tatmin edici bir izahı mevcut değildir: Uzviyeti, objektif yani bizim «müşahede ve idrak tarzımızdan» müstakil bir hâdise olarak kabul eden tekmil tarifler herhangi bir vuzuh ve katiyet arzetmemektedirler. Esasen uzviyetle mihanikiyeti (organism ve mekanism) birbirinden tefrik ve temyiz eden kat'i ve emin bir mümmeyiz vasıf bulup çıkarmak mümkün değildir. Ancak *gaye* mefhumu yardımcı olarak alındığı takdirde uzviyetin izahı bir dereceye kadar imkân dahilinde girmektedir. Kant da bu fikirde olup uzviyeti şöyle tarif etmektedir: «Ein organisirtes Produkt der Natur ist das, in welchem alles Zweck und wechselseitig auch Mittel ist» (Kant, Kritik der Urtheilskraft, s. 75; G. Jellinek, 150/151).

Bir taraftan uzviyetin, derunî mütakabil münasebetlerle birbirlerine bağlı unsurlardan müteşekkil bir bütün yahut tabiatın teazzi etmiş bir eseri (müteazzi bir tabiat eseri), diğer taraftan uzviyeti teşkil eden bütün unsurların mütakabilen yekdiğerinin gayesi ve aynı zamanda vasıtası ve şartı telâkki edilmesi, bu nazariyenin karakteristik vasıflarından biridir. Kant'a göre de vaziyet bu merkezdedir: «Derunî mütakabil münasebetlerle birbirlerine bağlı unsurlardan müteşekkil bir bütün! Keza bu unsurlar bütünün şartlarını teşkil etmektedirler. Buna mukabil bütün de kendini teşkil eden unsurların ve böylece uzviyetin şartıdır, illetidir. Bu suretle bütünün teşkil eden cüzüleri (unsurlar) birbirlerinin karşılıklı lâzım gayrimufarıkıdır. Yani hepsi karşılıklı olmak üzere birbirinin gayesi ve vasıtasıdır. Her cüz'ün mevcudiyeti diğer cüzülerin mevcudiyeti ile kaimdir ve yine her cüz'ün hikmeti vücudu diğer cüzülerle ve bütünle izah edilebilir. (Yani her cüzü: diğer cüzüler ve bütün için mevcuttur.) Binnetice her cüzü hem illettir, hem neticedir (malûdür). «Böylece teleolojik bir tarifin nihayet karakteristik bir illiyete (causalité'ye) müncer olduğu ...» intibai hasıl olmaktadır (Waldecker 85).

«Waldecker» in «... teleolojik bir tarifin nihayet karakteristik bir illiyete müncer olduğu» iddiasına rağmen «bütünün teşkil eden unsurların birbirlerinin karşılıklı lâzım gayrimufarıkı, yani karşılıklı olmak üzere birbirinin gayesi ve vasıtası olduğu» telâkkisi acaba, Kant'ın ahlâki esaslara istinat eden devlet nazariyesi ile telif edilemez mi? Bunun imkân dahilinde olduğunu anlamak için yine Kant'ın kategorik vazife emperatifinden hareket etmek lâzımdır: malûm olduğu veçhile «insan»

entelijibl âlemin *uzvudur*. Bu entelijibl âlemde ahlâkî akıldan sudur eden ahlâk kanunu caridir³⁰. İnsanı, entelijibl âlemin bir *uzvu* haline getirmekle onu cansız bir mihanikiyetin değil, ahlâkî âlemin hür şahsiyeti, entelijibl karakteri mevkiine yükseltmiş oluruz. İnsanın vazifesi veyahut hedefi, entelijibl âlemin uzvu olmağa çalışmaktır. Bu da beşerî iradenin, kategorik emperatifte ifadesini bulan ahlâk kanununa ittiba etmesiyle mümkündür. Yalnız «*ahlâk kanununa ittiba*» keyfiyeti *uzvî bir zaruretle* değil, ahlâk kanununun ihlâl edilemez karakteri karşısında duyulan hürmete müsteniden iradenin «*hür ve şuurî*» olarak «*mahz ahlâkî akla*» uyması *suretiyle* vuku bulur. İşte insanın vazifesi: böyle hür otonom bir mahlûk olmağa çalışmak ve böylece hür iradeli mahlûklardan müteşekkil bir cemiyet (devlet) vücade getirmektir. Görülüyor ki, böyle bir cemiyet, içinde zarurî - tabii kanunlara bağlı olarak hareket eden unsurların değil, bilâkis ahlâk kanununa (entelijibl BEN) e *iradî olarak* uymağa çalışan hür otonom insanların (şahısların) bulunması matlûp bir âlemdir; aynı zamanda «*entelijibl BEN veya insan*» dan³¹ sudur eden ahlâk kanunu ve bu kanunda tecelli eden kategorik emperatif ise insandan : gerek kendi şahsında, gerek diğerlerinin şahsında tecelli eden insanlığa hürmet etmesini talep etmektedir. «*Öyle hareket et ki gerek sende, gerek başkalarında tecelli eden insanlık asla sadece bir vasıta değil, bilâkis daima aynı zamanda gaye olsun !*» Bu suretle insanın vücade getirmekle mükellef olduğu ahlâkî cemiyetin uzuvları bir taraftan şahıslar, yani hür iradeli insanlar olacak ve diğer taraftan bu insanlar birbirlerine sadece birer vasıta değil, *aynı zamanda daima* bir gaye nazarı ile bakacaklardır. Demek ki hür iradeli insanların veya şahısların meydana getirdiği bu cemiyet tabii - zarurî bir uzviyet değil, bilâkis entelijibl âlemde cari ahlâk kanununun ışığı altında hür iradî bir hareketle vücade getirilmesi yine *ahlâk kanunu* tarafından *insandan* talep edilen ahlâkî bir uzviyettir. Görülüyor ki, burada uzviyet tabii - illi bir bütün olarak değil, bilâkis bir *hedef* olarak kavranmıştır. Filvaki «*ahlâk*» ve «*uzviyet*» mefhumlarının bir araya getirilmeleri caiz değilse de biz burada sadece teleolojik bir uzviyet telâkkisinin Waldecker'in iddia ettiği gibi bizzarure «*karakteristik bir causalité'ye müncer olması*» (Waldecker, 85) icap etmediğini ve nihayet teleolojik uzvî bir görüşün, «*karakteristik bir causalité'ye müncer olmadan*» regülatif bir ide haline getirilerek ahlâkî hukuk ve devlet sahasına da tatbik edilebileceğini göstermek istedik.

30) Esasen entelijibl âlemle ahlâkî âlem bir ve aynı hakikatın muhtelif cephelerden görünüşüdür veyahut kısaca aynı şeylerdir. Entelijibl BEN (entelijibl karakter, hür şahsiyet) = ahlâkî kemalet.

31) Ahlâkî akıl.

Yukarıda Kant'ın ahlâkî devlet ve hukuk telâkkisinin liberal ve demokrat esaslara istinat ettiği işaret edilmişti : - esasen Kant'ın devlet ve hukuk felsefesinin dayandığı temel, «insanın asla sadece bir vasıta değil, bilâkis aynı zamanda daima bir gaye olması lâzım geldiğini» talep eden kategorik emperatiftir ve insanın «asla sadece bir vasıta olmaması lâzım geldiği» keyfiyetinden de insanın, hürriyetini hemcinslerinin hürriyetile telif eden cebri kanunlara tâbi olması zarurî bulunduğu neticesi sudur etmektedir. (Mukayese ediniz : Von Aster, Geschichte der Philosophie, s. 292.) Bu ise liberal ve demokrat esaslara istinat eden bir devlet telâkkisine tamamiyle uygundur. Nihayet Kant'a göre *ıakikî devlet* (liberal ve demokrat karakter taşıyan) cumhuriyettir (mukayese ediniz : Waldecker, 736). Ahlâkî esaslara dayanan «mahz. hukukî devleti» müdafaa eden Kant — ahlâk felsefesinde olduğu gibi — hukuk ve devlet felsefesinde de ütilitarist-ödemonist devlet telâkkisini reddetmektedir (mukayese ediniz : Waldecker, 254).

Devletler (milletler) arası münasebetlerin tarzı tanzimî.

A — Umumî mülâhazalar :

Kant'a göre devletin dedüksiyonu meselesini tetkik etmeden önce milletler arasındaki münasebetlerin ne şekilde tanzim edilmesi lâzım geldiği hakkındaki görüş üzerinde durmak lâzımdır. Devletin dedüksiyonu meselesi ile devletten mukaddem «hak» lar meselesi ve binnetice devletten mukaddem «hak» olarak mülkiyet hakkı yekdiğeri ile münasebettar olduğundan bu bahse doğrudan doğruya mülkiyet meselesini bağlamak icap ettiğinden Kant'ın devletler hukuku hakkındaki görüşünü daha evvel gözden geçirmek lâzım gelir.

Kant'ın hukuk felsefesinin en karakteristik taraflarından biri, onun, milletlerarası münasebetlerin ne şekilde tanzim edilmesi lâzım geldiği hakkındaki fikirleridir. Kant'ın devletler hukuku da yine kategorik emperatife dayanmaktadır : öyle hareket et ki gerek kendi şahsında, gerek diğerlerinin şahsında tecelli eden insanlık asla sadece bir vasıta değil, bil'akis daima aynı zamanda bir gaye olsun. Nasıl ki ferd olarak her insan, entelijibl yahut noumenal âlemin bir parçası, daha doğrusu insanlık idesinin hâmile ve mümessili olmak haysiyetile entelijibl (BEN) i yahut «ideal insan» ı kendi içinde taşıyorsa yani hür bir mahlûksa veyahut hür bir şahsiyetse, öylece milletler de birer şahsiyettirler ve şahıs olmak haysiyetile de yekdiğerine yalnız ihtiras ve menfaatlerinin birer vasıtası nazarı ile bakmamalıdır. Bilâkis her millet, diğesinde tecelli eden insanlığa gaye nazarı ile bakmalıdır. Nasıl ki her insan ahlâkî akıldan

sudur eden ve kategorik emperatifde ifadesini bulan ahlâk kanununa ittiba etmek suretiyle hür ve binnetice «ahlâk» lı olursa, bunun gibi her milletin vazifesi de «ahlâk» lı olmaktır. «Ahlâk» lı olabilmek için «hür» olmak lâzımdır. Hür olmak için de ahlâk kanununu ölçü ittihaz etmek lâzımdır. Burada Kant'ın devletler umumî hukuku, yani ebedî sulh ve politika hakkındaki fikirlerini izahdan evvel ahlâk kanunlarını bir kere daha formüle etmek herhalde faideden hâli olmasa gerektir : öyle hareket et ki hareketine esas olan zihniyetin (düsturun), herkes hakkında umumî (cihanşümü) bir kanun olmasını her zaman isteyebilesin. Öyle hareket et ki gerek kendinde, gerek başkalarında tecelli eden insanlık asla sadece bir vasıta değil, bilâkis aynı zamanda daima bir gaye ola. (Von Aster, Geschichte der Philosophie s. 291 - 292.)

Kant'ın kategorik vazife emperatifinin tazammun ettiği mâna : yalnız ahlâklı insanın hür ve yalnız hür insanın ahlâklı olduğu (Waldecker, 24) keyfiyetidir. Bunun gibi milletlere de : kategorik emperatife ittiba ederek hür ve ahlâklı olmak vazifesi terettüb etmektedir. Kant, milletler arasındaki münasebetlere taallük etmek üzere «hakîkî politikanın, ahlâka müracaat etmeden evvel harekete geçemeyeceği» (Waldecker, 329) kanaatindedir. (Filvaki politikanın ahlâka tâbi kılınması, Kant'ın ahlâk felsefesinin istinat ettiği esas prensibe uymaktadır. Politikanın ahlâka tâbi olması demek ihtirasların, menfaatlerin yahut diğer tabirle ampirik insanların ve milletlerin entelijibl - ideal insana tâbi olması demektir. Filhakika Kant, insanların ve dolayısıyla milletlerin vazifesinin hür mahlûklardan yani şahıslardan müteşekkil bir camia meydana getirmek olduğunu ileri sürmektedir. Bu, politikanın ahlâka tâbi olarak yavaş yavaş ortadan kalkması ve yerine ahlâkın veyahut başka tâbirle milletlerin mukadderatını sevk ve idare eden politikacıların yerine dürüst ve namuslu insanların kaim olmasından başka bir şey değildir.)

Ahlâkın yahut kategorik emperatifin — bilhassa devletler ve milletler arasındaki münasebetlerde — tahakkuk edebilmesi için bir takım *vasıtalara* ihtiyaç vardır. Bu *vasıtalar ampirik* âlemedir. «Ampirik âlem», insanın ve insanların entelijibl âleme yaklaşımları içinde bir vasıta vazifesini görecektir. Binaenaleyh ampirik âlem *bizzat gaye değil*, belki yüksek manevî bir gayeye ulaşmak için lâzım olan vasıtaların ve malzemenin heyeti mecmuasıdır ve öyle olmalıdır. «Ampirik âlemin ahlâkî vazifesi, gayesi ve mânaşı entelijibl âleme yaklaşımdır» yahut «ampirik insanın hikmeti vücudu entelijibl insanı, yani ahlâkî hürriyeti tahakkuk ettirmektir» kaziyesi, insanın ampirik âlemi mebdede ve vasıta ittihaz ederek «ideal insan» a yaklaşması mânasını tazammun etmektedir. - O halde ferdler gibi birer ahlâkî şahsiyet olan milletler de, bu

ahlâkî şahsiyetin tazammun ettiği mânada, yani entelijibl karaktere yahut ahlâkî hürriyet uygun ve onu gerçekleştirmek gayesiyle, hukukî bir teşkilât içinde *birleşmelidirler*. Nasıl ki devletin vazifesi hukuka hakim olmak ve onu tahakkuk ettirmek ise, hukukun da gayesi ahlâkın hukuka tahmil ettiği vazifeyi yerine getirmeğe çalışmaktır.

Ahlâkın hukuka tahmil ettiği vazife nedir, yani hukuk ne gibi fiilleri tanzim etmekle mükelleftir ?

İnsan, temayülleri aşarak, kategorik emperatifi temayüller ve ihtiraslar üzerinde muzaffer kılarak ahlâkî hür âlemi tahakkuk ettirecektir. Demek ki kategorik emperatifin gerçekleşmesi için derunî engellerin bertaraf edilmesi lâzımdır. Nasıl ki sırf ahlâk kanununa kaçı duyduğu hürmetten dolayı bu kanunun emirlerine itaat eden insan, ahlâkî (veya hut derunî hürriyeti) muzaffer kılmak için derunî engelleri (temayülleri ve ihtirasları) yenmekle mükellef ise, bunun gibi hukuk da haricî hürriyete mani olabilecek haricî engelleri bertaraf etmekle mükelleftir. Esasen gerek haricî ve gerek derunî engellerin bertaraf edilmesi yine binnetice ahlâk kanununun, yani ahlâkî şahsiyetin tahakkuku gayesine müteveccihdir. Yalnız insanın ruhundaki derunî engellerin bertaraf edilmesi işi ferde ve ferdin iradesine terettüp eden bir vazifedir. Haricî engellerin bertaraf edilmesi, yani ferdlerin diğer ferdlerle münasebetlerinde ihtiyarlarını tecavüz etmelerine mani olunması ve böylece ferdlerin hürriyetlerinin karşılıklı tahdit edilmesi ise hukuka terettüp eden bir vazifedir. O halde haricî bir otoriteye (devlet otoritesine) istinat eden hukuk ne gibi fiilleri tanzim etmekle mükelleftir ? «Hukuk her şeyden evvel ferdin diğer ferdlerin hürriyetini ihlâl eden fiillerine mani olmalıdır. Yani hukuk hem ferdin hürriyetinin temin olunduğu, hem de bununla diğer ferdlerin hürriyetlerinin ihlâl olunmadığı bir cemiyet hayatını garanti edebilmelidir.» (von Aster, Hukuk Felsefesi Dersleri, 1943, s. 207.) Ampirik hukuka *bu yolda* regülatif vazifesi görececek olan ve aynı zamanda Kant'ın hukuk tarifini ihtiva eden şu kaziye hukukun — dar mânada ahlâk muvacehesinde müstakil bir saha olmakla beraber — yine «*tatbiki ahlâk*» olduğunu vazıhan göstermektedir: «hukuk, umumî bir hürriyet kanununa göre ferdin ihtiyarını diğer ferdlerin ihtiyarları ile telif eden şartların heyeti mecmuasıdır» (von Aster, Hukuk Felsefesi Dersleri, 1943, s. 207). Bu hukuk tarifi kategorik emperatife uygundur. Çünkü insanın hür iradeli mahlûklardan (şahıslardan) teşekkül edecek bir camiayı meydana getirmesi yolundaki gayretlerini destekliyecek, temin edecektir.

Bu tarif yalnız hukuk mefhumunu değil, aynı zamanda hukuk idesini ihtiva etmektedir; yani hem konstitutif, hem de regülatif bir karak-

teri haizdir. Gerek Kant'ın bu hukuk tarifine, gerek devleti tarifine³², devletler arasındaki münasebetlerin ne şekilde tanzim edilmesi icap edeceği keyfiyeti istinat ettirilebilir. Kategorik emperatif, hukuk mefhumu ve devlet mefhumu milletler arasındaki münasebetlerin ne şekilde tanzim edilmesi lâzım geldiği hakkında bize bir fikir verebilir.

1 — Kategorik emperatife göre her millet gerek kendinde, gerek diğerlerinde tecelli eden insanlığa sadece bir vasıta nazarı ile değil, aynı zamanda daima gaye nazarı ile bakmalıdır. Çünkü her millet bir şahsiyettir ve ferdler gibi milletler de insanlık idesinin mümessilidirler.

2 — Ferdler gibi milletler de hukuk kanunları altında birleşmelidirler. Bu maksatla milletler kategorik emperatifin rehberliği altında vücade getirilmiş bir hukukî teşkilât içinde, konfederasyon halinde birleşmelidirler. Bu konfederasyonun uzuvlarını teşkil edecek olan milletler, tıpkı bir devletin vatandaşları gibi hür, müstakil ve hukukan yekdiğerine müsavi olmalıdırlar. Devletlerin (milletlerin) vücade getirdikleri bu hukukî birlik hakikaten milletler arasında akte edilmiş olan bir mukaveleye istinat eder şekilde olmalıdır.

B) I. Kant'ın, insanın hikmeti vücudünün fiil ve hareketlerini ahlâk kanununa (kategorik emperatife, yani insanlık idesine) uygun şekilde ayarlamaktan ibaret bulunduğunu ileri sürdüğünü muhtelif vesilelerle tebarüz ettirmiştik. İşte bunun gibi devlet de, «status naturalis» - den «status civilis» e geçmeleri hususunda insanlara kategorik emperatif tarafından tahmil edilen bir mükellefiyetin tahakkuku ve neticesidir³³. İnsanlar, «status civiles» e ahlâkî aklın ışığı altında erişememiş olsalardı, tabiatın, hâdiselerin zarurî seyri yine onları «status civilis» e götürecekti. Bu naturalist ve causal görüş Kant'ın ahlâk felsefesi ile kabili telif değildir. Çünkü o, causalitenin yalnız phaenomen (tabiat) sahasında cari olduğu, halbuki moral sahasında ahlâkî hürriyetin (entelijibl insanın) hâkim bulunduğu fikrini müdafaa etmektedir. Fakat

32) Devlet, «bir çok insanların hukuk kanunları altında toplanmasıdır» veya hut «devlet hakikaten vatandaşlar arasında akte edilmiş olan bir mukaveleye istinat eder şekilde olmalıdır; yani devlet mukavelesi aklımızın bir idesidir, aklımızın bir emridir. Hukuksuzluk hâlimden devletin teessüsü ile vücade gelen hukukî (medenî) hale girmek aklın bir emridir» kaziyelerinden milletlerin de iptidai halden hukukî hale geçmeleri lüzumu istidlâl edilebilir.

33) İnsanın vazifesi hür mahlûklardan müteşekkil bir camia meydana getirmektir.

bu noktada Kant, hâdiselerin zarurî seyriinin insanı hukuka, hukukî hale sevk ettiğini ileri sürmekle beraber yine bunun kendiliğinden tahakkuk edemeyeceğini, bilâkis son sözün yine insanın hür iradesine ait bulunduğunu belirtmekte, bu suretle tenakuz tehlikesini bertaraf etmektedir.

Devlet bahsinde üzerinde durduğumuz «status civilis», «ferdlerin uzun müddet yekdiğeri ile çarpışmalarından sonra birbirine zıt münferit unsurların üstünde tek bir kuvvetin teessüsünü mümkün kılan bir inkişafın neticesidir. Demek ki «status naturalis» ferdler için aşılmış bir merhaledir. Çünkü kategorik emperatif insanları, (ferdleri) sosyal bir hayat rejimi halinde birleşmeye mecbur etmiştir» (Delvecchio, Hukuk Felsefesi Dersleri, s. 91). (Devlet ve sosyal hayat rejimi sahasında kategorik emperatifin ne şekilde tecelli ettiği devlet bahsinde tetkik edilmişti.) Görülüyor ki ferdler tabiat halini aşarak hukuk kanunları altında birleşmek suretiyle medeni hali tahakkuk ettirebilmişlerdir. Hukuk kanunları da ancak bir «devlet mukavelesi» idesine müsteniden ferdler tarafından vücade getirilmiş bir topluluk içinde kabili tasavvurdur.

Ferdlerin aştığı tabiat halini, tıpkı insanlar gibi birer ahlâkî ve ferdî şahsiyet olan devletler (milletler) hâlâ aşamamışlardır. Binaenaleyh milletlerarası münasebetler elân birbirine uymayan unsurların çarpışmasından doğan «iptidaî bir hal» manzarası arz etmektedir. Kant, bir gün devletlerin de, tıpkı ferdlerin yaptığı gibi, bu yugunsuz iptidaî tabiat halini aşacaklarına inanmaktadır. «Çünkü — birer ahlâkî şahsiyet olmak haysiyetiyle — onlar için de aynı kategorik emrin mevcut olduğunu» (Del Vecchio, 91) belirtmektedir. Tıpkı ferdlerin bir tek devlet içinde ve hukuk kanunları altında birleşmeleri gibi devletler de hukuk kanunları altında ve bir hukukî teşkilât içinde birleşmelidirler. Bu hukukî teşkilâtın ferdleri insanfar değil, milletler olacaktır. Nasıl devlet içinde ve hukuk kanunları altında yaşayan insanlar vatandaş ve aynı devletin teb'ası olarak hür, müstakil ve hukukan yekdiğerine müsavî bulunuyorlarsa, öylece hukuk kanunları altında ve bir milletier konfederasyonu halinde birleşmiş olan milletler de yekdiğerine müsavî, hür ve müstakil olacaklardır ve olmalıdırlar. «Devletin teşekkülü ferdî mücadelelere nasıl nihayet verdi ise», milletlerin, bugün içinde buldukları iptidaî tabiat halini (kablelhukukî hali) aşarak bir konfederasyon, yani bir hukukî teşkilât halinde birleşmeleri de öylece harplere nihayet verecektir. (Mukayese ediniz : Del Vecchio, s. 91). Milletler, kategorik emperatife itaat etmek için iptidaî tabiat halini, mücadele halini terk etmelidirler, ondan kurtulmalıdırlar; binaenaleyh harp olmamalıdır.

Kant, milletlerin hukukî bir teşkilât içinde birleşmeleri temennisinden başka bir de bu kabil hukukî bir teşkilâtın plânını çizmiş, yani regülatif mahiyette olmak üzere ebedî sulhu sağlayacak bir milletler cemiyetinin ne gibi esaslara istinat etmesi lâzım geldiğini gösteren ve müteaddit maddeleri ihtiva eden bir proje vücade getirmiştir³⁴. Bu proje bir «Code» olmaktan ziyade bir örnek, bir ölçü, bir regülatiftir ve asıl kıymeti de buradadır. (Projenin bir regülatif olması Kant'ın formalist-normatif karakter taşıyan ahlâk felsefesine tamamiyle uygundur.) Şayet bu projenin tahakkuku mümkün olmaz da milletler, aralarındaki münasebetleri yine iptidai tabiat hali içinde idame etmekte ısrar ettikleri takdirde sulh imkânı yine baki kalmalıdır. Yani harp halinde sulh için açık kapı bırakılmalıdır. Mütarekelere ve muahedelere riayet edilmelidir.

Bir taraftan insanların iptidai tabiat halinden çıkıp bir devlet içinde, diğer taraftan milletlerin de iptidai tabiat halinden çıkıp sulhu korumak maksadiyle hukuk kanunları altında birleşmeleri hususundaki ahlâkî talep, pek büyük kıymeti haiz olduğundan filozofun politika ve ebedî sulh hakkındaki fikirlerini, bir de o zamanın tarihi hâdiseleri ve vaziyetleri içinde mütalâa etmek herhalde faydadan hâli olmasa gerektir.

II. İkinci Friedrich Wilhelm'in tahta çıkışından üç sene sonra Fransa İhtilâli Avrupa'nın bütün tahtlarını sarsmıştı. Prusya Üniversitelerinin bir çok profesörleri «saltanatı» desteklemeye şitap ederlerken altmışbeş yaşındaki «genç» Kant, Fransa İhtilâlini büyük bir sevinçle karşılıyor ve dünyanın selâmetini bu ihtilâlde görüyordu: «Herr; Nun lasse deinen Diener in Frieden fahren, denn ich habe das Heil der Welt gesehen».

Filozof, 1784 senesinde devlet nazariyesini ihtiva eden ve «Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht» adını taşıyan bir eser neşretti. Kant bu eserinde, etüdümüzde muhtelif vesilelerle belirtilmiş olduğu veçhile, tabiat halinde herkesin herkese karşı mücadelesi «Bellum omnium in omnes» keyfiyetinde: hayatın gizli kuvvetlerinin inkişafına medar olan tabii bir vasıta görüyordu. Diğer tâbirle «herkesin herkese karşı mücadelesine» hayatın gizli kuvvetlerinin inkişafı için tabiatın istifade ettiği bir vasıta nazarı ile bakıyordu; mücadele terakki ve tekâmülün sarfı nazar edilemez ve ondan ayrılamaz bir tezahürdür. Eğer insanlar birbirleriyle tamamiyle anlaşmış ve kaynaşmış olsalardı, yani ideal derecede içtimaî olsalardı, o vakit beşerî

34) Bu Milletler Cemiyeti projesini ihtiva eden eser «Zum ewigen Frieden» adını taşımaktadır.

tekâmül dururdu. Bu sebeple nev'i beşerin daima canlı ve tekâmül halinde bulunması için endividualizm'in ve rekabetin inzımam etmesi lâzımdır. Kant, yukarıda adı geçen eserinde şöyle demektedir: «Ohne jene... Eigenschaften der Ungeselligkeit... würden in einem Arkadischen Schäferleben bei vollkommener Eintracht, Genügsamkeit und Wechsel-
liebe alle Talente auf ewig in ihren Keimen verborgen» (İdee zu einer Geschichte in Weltbürgerlicher Absicht, s. 9 - 10). Görülüyor ki Kant'a göre rekabet ve mücadele lâzımdır. Aksi takdirde, yani insanlar arasında tam bir imtizaç ve ahenk, tam bir kanaatkârlık, ideal ve mükemmel karşılıklı bir sevgi hüküm sürse idi, o vakit tekâmül tabii kabiliyetler ebediyen nüveleri içinde mahpus kalırlardı. (Yalnız şu noktaya dikkat etmek lâzımdır: gerçi hayatın ve kabiliyetlerin inkişafı için mücadele lâzımdır ve bu mücadele tabiatın tekâmül yolunda müracaat ettiği bir vasıta ve bir taraftan beşeri tabii kabiliyetler mücadele ve rekabetle inkişaf ederken diğer taraftan da tabiat halinden medenî (hukukî) hale, yani devlet haline geçilecektir. Fakat bu devlet haline geçişte yegâne âmil. Hobbes'in ileri sürdüğü, «beşeri hutkâmlığa istinat eden müşterek emniyet» ihtiyacı değildir, bilâkis tabiat hâlinde hukukî hâle geçiş daha ziyade ahlâk kanununun bir emridir, kategorik emperatife istinat eden ahlâkî bir vücuttur.) - «İnsan ahenk ve tevazün, birlik istemektedir. Fakat tabiat, kendi nev'i için neyin iyi ve hayırlı olduğunu daha iyi bilir». Tabiat mücadele istemektedir. «... Die Natur will Zwieträcht — tabiat mücadele ve tefrika istemektedir». Çünkü beşeri, tabii kabiliyetlerin inkişafını sevk ve teşvik etmek için mücadele ve rekabet lâzımdır. Fakat bu mücadele ve rekabet, ahlâk kanunundaki kategorik emperatife göre ayarlanmalıdır.

Kant'a göre «yaşama» ve «var olma» uğrunda mücadele bir musibet değildir. Fakat bu mücadele içinde yaşayan insanlar, onun — mücade-
nin — müayyen hudutlara inhisar etmesi, kanunlar, kaideler ve örflerle nizamlanması lâzım geldiğini de ergeç idrâk ederler. Bu idrâk, her türlü tecrübeden kabli olarak mahz amelî akılda meknûz kategorik emperati-
fin ışığı altında mümkün olmaktadır. İşte beşeri cemiyetin menşe ve tekâmülü, insanların bu zarureti, daha doğrusu bu «vücut» u fehmü idrâk etmeleri keyfiyetinde mündemiçtir. İnsanların fert olarak idrâk ettikleri bu zaruret ve vücut, onları bir devlet içinde, yani hukuk kanun-
ları altında birleşmeğe sevk ve icbar etmiştir. Bunun gibi hiç bir bağ ile mukayyet olmayan bir hürriyet içinde yaşayan milletlerin de, buldukları vahşî - iptidai hâl ve vaziyete nihayet vererek, kanunlar ve kaide-
lerle nizamlanmış bir teşkilât içinde birleşmeleri zamanı gelmiştir. Nasıl ki bir taraftan ahlâkî akıldan sudur eden ahlâk kanunu, diğer taraftan

tek fertler arasındaki ziddiyet ve mücadele, tabiat hâlinde iken hiç bir bağ ile mukayyet olmayan insanları hukuk kanunları altında birleşmeğe sevk etmişse, hâricî münasebetleri bakımından her topluluk, yani diğer devletlerle münasebetleri bakımından dizginlenmemiş bir hareket serbestisi içinde bulunan her devlet de, diğer devletten maruz kalacağı kötülüğü düşünerek milletler arası münasebetleri öylece hukuk kanunları altında, daha doğrusu bir hukukî teşkilât içinde, tanzim etmelidir, yani devletler hukuk kanunları ile nizamlanmış bir «*medenî hâl*» e dâhil olmalıdırlar. Bu, hem onların menfaati icabı, hem de ahlâkî vücupun mantıkî ve zarurî bir neticesidir. Binaenaleyh milletler de vahşî - iptidai hâle nihayet vererek sulhu korumak maksadiyle bir mukavele aktetmeli ve böylece bir konfederasyon vücade getirmelidirler. Tarihin seyri ve mânası, harp hareketlerinin ve tecebbürlerin gittikçe azalmasında ve sulhun da o nispette genişlemesinde mündemiç bulunmaktadır. Kant, beşeriyetin tarihini şu şekilde kavramaktadır: «*Man kann die Geschichte der Menschengattung im grossen als die Vollziehung eines verborgenen Planes der Natur ansehen, um eine innerliche und zu diesem Zwecke auch äusserlich vollkommene Staatsverfassung zustande zu bringen, als den einzigen Zustand, in welchem sie alle ihre Anlagen in der Menschheit völlig entwickeln kann.* — Kant, *Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht*, s. 16.

Bu sözlerden Kant'ın, beşeriyetin tarihinin bir tekâmül tarihi olduğunu tebarüz ettirmek istediği anlaşılmaktadır. Fakat Kant, bu noktada ihtiyatlı davranmakta ve beşeriyetin tarihinin bir tekâmüle müteveccih olması, daha doğrusu tekâmülün bir regülatif ide, bir hedef olarak kabul edilmesi lâzım geldiği fikrini temsil eylemektedir. Böyle bir tekâmüle inanmak lâzımdır: Çünkü aksi takdirde tarih, bir dairei faside hâlinde daima tekerrür eden sonsuz bir «*mânasızlık olurdu*»³⁵⁾.

35) Kant, tabiatın ve beşeriyet tarihinin — bütün milletleri ihata edecek olan bir sulh hâline, bir hukukî teşkilâta, konfederasyona doğru — bir tekâmül olması lâzım geldiği neticesine nasıl varmıştır? Malûm olduğu veçhile Kant'ın felsefesi, tenevvür ruhundan, tenevvür devrinin içinden doğmuştur. Çünkü onun nazarında ilim karakterini taşıyan yegâne şey «*riyazi ulûmu tabiiyye*» idi ve riyazi ulûmu tabiiyyenin metodu, yegâne ilmi metottu. Fakat Kant, gerek bu metoda, gerek bu metodun taallûk ettiği objeye, yani tabiata zarurî sınırlar çizmiştir. Tabiatın bilirmesinin ve bu suretle şuurî mevcudiyetinin, yani şuur içindeki mevcudiyetinin, şuurî idrâkının, kısaca varlığının şartı olarak tabiatın fevkinde «*kategoryal fonksiyonlarıyla*,

Kant, 1795 te 71 yaşında olduğu halde «Zum ewigen Frieden» ebedi sulh namındaki eserini neşretmiştir. Bu eserde, yukarda tetkik edilmiş bulunan fikirlerin mükemmel şekilde inkişaf ettiği görülmektedir. Filozofun fikirlerini tetkik ederken, insanın, bu büyük ve dâhi adam hakkında âdeta «71 yaşındaki genç Kant» diyeceği geliyor. Çünkü ne geçmişte, ne de bugün ihtiyarlık bu derece genç bir dille, gençliğin dili ile konuşmamıştır: bu eserde dâimî orduların kaldırılmasından, silâhsızlanmadan, liberal ve demokratik esaslara müstenit bir milletler konfederasyonundan ve saire bahsedilmektedir.

İdrâk ve muhakeme şekilleriyle ve ahlâki şuuruyla yaratıcı entelijibi Ben bulunmaktadır. İşte bu yaratıcı entelijibi Ben — meselâ Descartes'ın «düşünen sübstans» ı gibi — tabiat ilmi mefhumlarının yardımıyla kavranamaz. Bu «Ben» ile başka bir âlem, entelijibi olanın, hürriyetin âlemi vücut bulmaktadır. Bu entelijibi âlem, aynı zamanda dinî âleme nüfuz ve ahlâki âlemi de ihata ve tesis etmektedir. Bu âlem evvel emirde *îman* ile kavranabilir ve bilginin mevzuu olamaz. Maamafih buna rağmen mührakında Ben ve Hürriyet idesi bulunan ve ilmi karakter taşıyan bir «düşünceler silsilesi» vücut bulmaktadır. Tarih, bir takım rakamların ve vak'aların tâdadından daha fazla bir mânâyı halz bulunmak icap ediyorsa, ancak tekâmül tarihi olabilir. «Tekâmül tarihi ne demektir?» İnsanın, ahlâki vazifesini gittikçe artan bir inkişafla ifası, insanın hürriyete doğru tekâmülü! Aynı ahlâki vazife, tek fertler gibi birer ahlâki şahsiyet olan milletlere de şamildir. Beşeriyet tarihindeki ahlâki tekâmülün en mühim hedefi, kategorik emperatifin — ahlâki akıldan çıkan kanunun — ışığı altında ve milletlerin hürriyet, istiklâl ve hukuki müavilliklerine halel vermeksizin, bütün insanları ihata eden hukuki bir birliktir. Görülüyor ki Kant, tarihin bu tekâmülünün hedefini, tarihin mânasını yine bizzat tarihten, tarihin mahiyetinden çıkarmamaktadır. Bil'akis ahlâki suurdan — akıldan —, insanın mahiyeti karşısında ahlâki refleksiyondan istihraç etmektedir. Tarihin hakikaten terakki ve tekâmül eden bir inkişaf arzeditmediğini, tarihte ahlâki bir tekâmülün mevcut olup olmadığını bize tarih gösteremez. — Kant'ın burada ihtiyat-kâr hareket ettiği görülmektedir. — Bil'akis biz tekâmül idesini tarihe tatbik ederek ona bir mâna ve gaye *izafe etmeliyiz*. Beşeriyetin tarihi, beşeriyetin bir tekâmül tarihi olmalıdır, daha doğrusu biz, beşeriyetin tarihinin bir tekâmül tarihi olduğuna inanmalıyız. İşte ancak bu suretle tarih dahil gittikçe yükselen bir tekâmül manzarası arzeder. Bu inan, aynı zamanda ahlâki bir taleptir. — Kant, gerek tenevvürde, gerek metinde de temas edilmiş olduğu vechile Fransız İhtilâlinde tarihteki terakki ve tekâmülün elle tutulur, gözle görülür alâmetlerini görmek mümkün olduğu fikrini temsil ettiği hâlde, kendisi yine tarihin hakikaten bir tekâmül manzarası arzettiği keyfiyetinden ziyade «böyle bir tekâmüle inanmalıyız» ahlâki talebinde ısrar etmiştir. —

Kant, daha «Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht» namındaki eserinde, «hükümetlerin ve hükümdarların şimdi, umumî terbiye müesseseleri için sarfedilecek paraları olmadığından, çünkü her şeyin peşin olarak müstakbel harblere ayrılıp ona göre hesap edildiğinden şikâyet etmektedir». — S. 17 — Bu münasebet dâhilinde olmak üzere, Filozofun izhar etmiş bulunduğu çok şayanı dikkat bir mütalâası da şudur: «Daimî ordular lâğvedilmedikçe milletler asla tamamiyle medenî olamayacaklardır.» — O sıralarda Prusyanın, büyük Friedrich'in babasının hükümdarlığı altında, mecburî askerliği ihdas eden ilk memleketlerden biri olduğu düşünülecek olursa, Kant'ın bu tezindeki cür'et ve cesaret o derece calibi dikkattir. — Daimî ordular, diğer devletleri daimî surette harb tehlikesi ve tehdidi altında bulundururlar. Çünkü onlar daima harbe hazır ve müheyya bir halde bulunurlar. Nihayet bu vaziyet, devletleri bir silâhlanma yarışına sevkedir. Bu yarışın hududu yoktur. Öyle ki teslihata tahsis edilen masraflar o kadar şümüllü bir hâl alır ki artık sulh kısa bir harpten daha ağır gelmeğe başlar, daimî ordular ve onlara tahsis edilen masraflar, bu yükten kurtulmak için bizzat tecavüzi harplerin sebebini teşkil ederler.

Daimî orduların ilgası fikrini müdafaa eden ve sulhün sağlanmasını, militarizmin ortadan kalkmasında gören Kant, bunun sebebini araştırmakta ve şu neticeye varmaktadır: - Avrupanın hâkimiyeti Amerika, Afrika ve Asyaya doğru tevessü etmiş ve böylece bu kıt'aları ellerine geçirenler arasında elde ettikleri ganimetler bakımından ihtilâflar çıkmıştı. Vahşilerle Avrupanın medenî, bilhassa ticaretle iştigal eden devletlerinin düşmanca hareketleri yekdiğeriyle mukayese edilirse, onların bu yabancı memleketlerde yaptıkları adaletsizlikler korkunçtur. Amerika, zencilerle meskûn memleketler ve saire, Avrupalı devletlerin nazarında gayri meskûn yerlerdi. Çünkü oraların halkını insan yerine bile koymuyorlardı. — Mukayese ediniz: Kant, Zum ewigen Frieden.

Ahlâkî mâna ve gaye izafesi zaviyesinden tetkik ve müzahede edilen tarih, burada aynı zamanda «uzvî tabiat ilmi» ile temas etmektedir. Kant, regülâtif ide olarak gaye mefhumunu tatbik etmeksizin uzvî tabiat ilminin de mümkün olamayacağı fikrindedir. Nihayet regülâtif prensip olarak gaye fikrini tekâmül tabiata tatbik etmek, tarih ve tabiatı müttahiden ihata eden küllî bir tekâmül fikri içinde mütalâa etmek de varit olabilir. Bu müttahit tekâmül: — hür şahsiyet idesi, insanın ahlâkî mahiyetli ve ahlâkî vazifesiyle ve bu vazifeye müsteniden bir mâna ve gaye iktisap eder. — Mukayese ediniz: Ernst von Aster, Geschichte der Philosophie, 294/95.

136. — Kant, bu devletleri şiddetle tenkit ve mahkûm etmektedir. — Bakınız : Zum ewigen Frieden, 138. — Bütün bu kötülüklerin önüne geçmek için bilâ istisna bütün devletlerin anayasaları demokrasi ve cumhuriyet esaslarına müstenit olmalıdır. — Zum ewigen Frieden, 126. — Harb ancak «kamu oy» a dayanılarak yapılmalıdır. Harb ve sulh hakkında karar vermek : bizzat fiilen doğuşenlere ait bir hak olduğu andan itibaren beşeriyetin tarihi de kanla yazılmıyacaktır. Buna mukabil tebaaya vatandaş nazariyle bakmayan yani cümhuriyetçi olmayan bir teşkilâtı esasiyede, yani devlette harb imkânları da o nisbette fazlalaşır. Kant, bunu acı bir istihza ile belirtmektedir : «Da hingegen in einer Verfassung, wo der Untertan nicht Staatsbürger, die also nicht republikanisch ist, es — der Krieg — die unbedenklichste Sache von der Welt ist, weil das Oberhaupt nicht Staatsgenosse, sondern Staatseigentümer ist, an seinen Tafeln, Jagden, Lustschlössern, Hoffesten und dergleichen durch den Krieg nicht das mindeste einbüsst, diesen also wie eine Art von Lustpartie aus unbedeutenden Ursachen beschliessen und der Anstaendigkeit wegen dem dazu allezeit fertigen diplomatischen Korps die Rechtfertigung desselben gleichgültig überlassen kann. - Zum ewigen Frieden, 127. -

1795 te revolutionun reactiona ihraz ettiği zafer, Kant'ta yeni ümitler uyandırmıştı. — Mukayese ediniz : Will Durant, 274. — Artık Avrupada medenî cümhuriyetler teessüs edecek, beynelmilel esir ticaretine düşman, istismardan âzade ve sulh içinde demokrasiye müstenit bir nizam kurulacaktı. Bu nizam, bütün milletleri ihata eden ve onları birbirine bağlayan bir «dünya hukuk nizamı» fikrine müstenit olmalıdır³⁶. Esasen hükûmetlerin vazîfesi «ferd» i himaye ve ferdin inkişafını temin etmektir. Devlet fertten, şu veya bu şekilde istifade edebilir. Fakat onu suiistimal edemez. Her insana, mutlak bizatihi gaye olduğu için hürmet edilmelidir. İnsanı, *insana yabancı* gayeler uğrunda sadece bir vasıta olarak istismar etmek, insandaki insanlık şerefine karşı işlenmiş bir cinayettir. İnsandaki insanlığa karşı hürmet kategorik emperatifin icabındandır. Bu sebeple Kant, kabiliyetlerde müsavat değil, fakat inkişaf ve tatbiki imkânlarında herkes için müsavat talep etmektir. - Will Durant, 274. -

36) Esasen belirtildiği veçhile Kant, böyle bir dünya hukuk nizamı, bir milletler cemiyeti fikrini ilk ortaya atanlardan biridir. Milletleri ihata edecek ve birbirine bağlayacak olan bu cihansûmûl hukukî teşkilât federatif esasa istinat edecektir ve devletler bu federatif teşkilâtın hukukan müsavi üyeleri olacaklardır.

— Mukayese ediniz : Waldecker, 759. —

Vakıa, yukarda da işaret edildiği gibi, 1795 te revolutonun reactiona karşı ihraz ettiği zafer, Kant'ta bazı ümitler uyandırmışsa da, yine milletlerin liberal ve demokratik esaslara müstenit federatif bir hukukî teşkilât içinde birleşmeleri: regülatif bir ide, erişilmesi icap eden bir ideal olarak kalmaktadır. Kant, mezkûr hukukî teşkilâtın — cihanşümul medenî teşkilâtın — ancak sonsuz bir tekâmülün nihayetinde bir hedef olarak kabul edileceği keyfiyetine işaret etmiş bulunmaktadır. İstikbali vuzuhla görmek kabil olmamakla beraber hukukun geçirdiği büyük terakkilerden: tekâmülün, sonsuz uzaklıklarda bulunan, realitede tamamiyle erişilmesi belki hiç mümkün olmayan bir hedefe doğru gittiği intibai hasıl olmaktadır. Kant, bu hedefi şöyle işaret ve izah etmektedir : «Das grösste Problem der Menschengattung, zu deren Auflösung die Natur ihn zwingt, ist die Erreichung einer allgemeinen, das Recht verwaltenden bürgerlichen Gesellschaft.» Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht. — Georg Jellinek, Allgemeine Staatslehre, s. 379.

* * *

Devlet mefhumu bahsi içinde mütalâa ettiğimiz «Kant'ın Devletler Umumî Hukuku veyahut milletlerarası münasebetlerin ne şekilde tanzim edilmesi lâzım geldiği hakkındaki fikirlerine burada nihayet verirken büyük filozofun noktai nazarını bir tek formüle irca edecek olursak, şöyle demek icap eder : milletler arası münasebetlerde politikanın nâzımı ahlâk ve hukuk olmalıdır, hattâ politikanın yerine ahlâk ve hukuk kaim olmalıdır. Kant'ın politika ahlâka tâbi olmalıdır, sözünü ancak bu şekilde tefsir etmek mümkündür.

Kant'ın devletler hukuku hakkındaki fikirlerine dair «exkurs» mahiyetinde verilen bu izahattan sonra, yukarda da işaret ettiğimiz veçhile, «Devlet mefhumu mes'elesi» içinde devlet mefhumunun dedüksiyonuna teveccüh ediyoruz.

Devlet mefhumunun dedüksiyonu :

Burada, devleti tarihî bakımdan temellendirmeğe (yani tarihî menşeye müsteniden devletin meşru temelini tespit etmeğe) veyahut asli devlet mukavelesinde (- Urvertrag) olduğu gibi bazı muayyen tarihî devirlerde devlet nev'inden, yani devlete benzer, ilk teşekküllerin nasıl vücut bulduğunu izah etmeğe teşebbüs edecek değiliz, bilâkis devlet mefhumunun geniş mânadaki ahlâkî mefhumların teşkil ettiği sistematik vahdet içinde tazammun ettiği mânayı ve bu vahdet içinde nasıl meşru-

yet kesp ettiğini göstermeğe çalışacağız. İşte devlet mefhumunun dedüksiyonunu bu mânada anlıyoruz.

Kant'a göre tabii hal devleti muktazi kilmaktadır. Fakat yine «tabii hal» hiç bir hukukî menfaatin (yani hiç bir hakkın) mevcut olmadığı bir hal, bir hukuksuzluk veya «hak» sızlık hali olarak kabul edilmektedir³⁷. Filvaki Kant, liberal bir görüşle devletin, asayiş ve emniyeti teminle mükellef olduğunu³⁸ tebarüz ettirmektedir. Fakat devletin bu vazifesinin aktuel bir hal alması için hakikaten bazı hukukî menfaatlerin (hakların) mevcut olması lâzımdır. Hiç bir hakkın mevcut olmadığı tabii bir halde, tehdite maruz hukukî menfaatler ve hukukî münasebetler mevzu bahis olamayacağına göre, devlete de lüzum yoktur. Çünkü zikredildiği veçhile devlet müessesesinin matlûp ve mümkün olabilmesi için evvelâ himaye edilmesi icap eden bir takım hakların mevcut olması lâzımdır. Daha doğrusu şu liberal görüşten bu netice çıkmaktadır ve tabii hal, hiç bir hakkın mevcut olmadığı «bir hal» olarak kabul edildiği nispette, hakları himaye eden bir müessese olarak devleti istemek için hiç bir sebep yoktur. O halde devletin lâzım ve zarurî olduğu nasıl izah edilecektir ?

Kant, «hiç bir hakkın mevcut olmadığı» mezkûr «tabii hal» e «adaletsizlik hali» namını da vermektedir. Bu takdirde mezkûr «adaletsizlik hali» içinde bir takım hakların da ihlâl edilebileceğini kabul etmek veyahut «adâletsizlik halini» kabul edebilmek için de mezkûr adâletsizlik halinde bir takım hakların da ihlâl edilebileceğini şart koşturmak lâzımdır³⁹. O halde Kant'a göre «tabii hal» haddi zatında, herkesin kendi başına buyruk olduğu, kendi fiil ve hareketleri hakkında yine bizzat kendisinin hüküm verdiği bir haksızlık hali, hakların daimî surette ihlâl edildiği bir haldir. Öyle ise bu «tabii hal» de «hak» ların mevcut olduğu şart koşulmaktadır :

Acaba devletten mukaddem bu «hak» lar nelerdir veyahut bu «hak» nedir ve nereden sudur etmektedir ? Bu noktada Kant'ın muhtelif iki telâkkisine rastgelmektedir.

1 — Kant, teleolojik tabiat nazariyesinden, daha doğrusu bu nazariyenin muayyen bir kaziyesinden hareket etmektedir. Bu kaziyenin *tatbikatta tahakkukuna* bir vasıta olmak üzere de «devlet» e müracaat edilmektedir. Bir mahlûkun bîcümle tabii kabiliyetlerinin yegâne hedefi

37) Kant, Werke, Cilt VII, S. 118.

38) Kant, Werke, Cilt VI, S. 140.

39) Kant, Werke, Cilt VI, S. 242.

her şeyden evvel tam ve gai bir şekilde inkişaf etmektir⁴⁰. Bilecümle tabii kabiliyetlerin, bir mahlûkun yani ampirik - phaenomenal insanın phaenomenal - ampirik âlemdeki kabiliyetlerinin noumenal âlemde vaki entelijibl (BEN) e uygun *tam ve gai* inkişafı : ulûmu tabiiyenin hâdisatı muayyen bir zaviyeden ve prensipten görüşü mânasını tazammun etmektedir. Tabii hal böyle bir inkişafı sağlamak kudretini haiz değildir. «*Tabiatın bu en yüksek maksadı*», yani phaenomenal mahlûkun bilecümle kabiliyetlerinin inkişafı daha ziyade bir «hukukî devlet» içinde⁴¹, Kant'ın ifade tarzı ile civil (medenî) bir cemiyette tahakkuk edebilir.

Ancak, devletin bu şekilde yapılacak bir dedüksiyonu, muhakkak ki müşkilâtı mucib olmaktadır : hem bu prensibi temellendirmek, hem de devlet gibi ahlâkî bir problemin naturalist bir prensibin tatbik ve tahakkukuna, kısaca ahlâkın tabiata hadim kılındığı keyfiyetinin nasıl mümkün olduğunu göstermek müşküldür. Çünkü bu, Kant'ın ahlâk felsefesine aykırı bulunmaktadır. Mamafih, diğer taraftan bu prensip, yani «bir mahlûkun bilecümle tabii kabiliyetlerinin inkişafı» kaziyesi, gayesiz cereyan etmeyen ve muayyen bir kanuniyete müstenit bir tabiata sahip olmamız endişesi ile kabul edilmektedir. Yoksa aksi takdirde böyle gayeden mahrum bir tabiat pek zavallı bir tesadüften başka bir şey olamazdı⁴². Bu kaziyeyi dikkatle tetkik edecek olursak, görürüz ki, burada Kant'ın «*devlet idesini*» istidlâl etmek için herhangi bir «*tabiat hâdisesini*» hareket mebdei ittihaz ettiği mevzuhaş olamaz ve böyle bir şey de iddia edilemez. Mezkûr kaziyeye ile yine «*aklın bir idesi*», bir regülâtif kast edilmektedir. Fakat bu regülâtif idenin : - tabiatı, «kanuniyete dayanan bir bütün» telâkki eden naturalist bir görüşe hâdim kılınmış olduğu tarzında bir intiba da hasıl olmaktadır. Biz tabiatın hakikaten bir mâna ve gayesi olup olmadığını bilmiyoruz, yalnız tabiatın sanki bir gayeye müteveccih olduğuna hükmediyoruz. Yani tabiat, sanki bir gayeye istinat ediyormuş gibi hareket ediyoruz ve etmeliyiz.

Bir mahlûkun (insanın) tabii kabiliyetlerinin mâna ve gayesinin : bir kerre her şeyden evvel tam ve gai bir inkişafa mazhar olmak bulunduğu kaziyesi tekâmülün hedefi addedildiği takdirde varılan netice «gayeler sistemi olarak karşımızda duran ahlâk» da tecelli eden nizama, yani ahlâkî âleme tamamiyle aykırı olur. Çünkü ahlâkî âlemin nizamına

40) Yukarıdaki şekilde gösterilen fikrin Kant tarafından ifade tarzı : «Alle Naturanlagen eines Geschöpfes sind bestimmt, sich einmal vollständig und zweckmässig auszuwickeln». Kant, Werke, Cilt IV, S. 152.

41) Kant, Werke, Cilt IV, S. 156.

42) Kant, Werke, Cilt IV, S. 152.

veya kanununa göre tabiat, ahlâki - nihai gayeye teleolojik şekilde tâbi kılınmıştır. Devlet, tabiatın — yukarıda belirttiğimiz — gayesinin ancak tahakkuk edebileceği formal bir şart olarak⁴³ ileri sürüldüğü takdirde ahlâki sahaya dahil bulunan hukuk da tabiata ve böylece iradi gaye, tabii gayeye tâbi kılınmış olur. Binnetice hukuk, kendisinin haricinde ve kendisine takaddüm eden bir gayenin sadece bir vasıtası haline gelmiş bulunur. - Bütün bunlara rağmen Kant'ın, tefsir ve izaha çalıştığımız mezkûr kaziyesini ahlâk felsefesi ile telif edilebilecek şekilde de kavramak mümkündür, kanaatindeyiz. (Kant'ın devlet telâkkisi, uzvi - teleolojik görüşle kabili telif midir» başlığı altındaki izahata müracaat ediniz.)

Bununla beraber Kant, devletin bu tarzda dedüksiyonundan tekrar vazgeçmiş ve bu dedüksiyonu başka bir yoldan giderek tahakkuk ettirmeğe çalışmıştır. Görmüştük ki devletin dedüksiyonu, a priori bir takım tabii haklara, yani devletten mukaddem olup devletin imkânının kabli şartını teşkil eden ve objektif hukuk nizamı tarafında idamesi ve korunması gereken haklara istinat ettirilmeye çalışılıyordu. Fakat aynı zamanda devlet de bu a priori hakların tahakkukunun formal bir şartını teşkil etmektedir. Devletin dedüksiyonuna esas olan ve devlete takaddüm eden hakların nereden sudur ettiği keyfiyetine taallük etmek üzere Kant'ın iki telâkkiden hareket ettiğini yukarıda tespit etmiştik. Bunlardan biri tafsil ve izah edildi. Diğer telâkkiye göre ise, tabii halde iken ihlâl edilmek tehlikesine maruz bulunan ve hukuk nizamı tarafından gerçekleştirilmesi icap eden (tabii hak), insanın tekmil kabiliyetlerinin tabii inkişafı üzerindeki hakkı olmayıp, bu hak bilâkis mülkiyet hakkıdır⁴⁴.

Kant'a göre mülkiyet mes'elesinin burada tetkiki mevzuumuz haricinde bulunmaktadır. Yalnız devlet problemi ile alakadar olmak üzere şu kadar söyliyelim ki : tabii halde iken⁴⁵ bir insanın mülkiyeti nasıl ihlâl edilebilir ? Çünkü tabii halde devlet tarafından himaye edilmesi matlûp bir mülkiyet henüz mevcut olamaz. Mamafih Kant'a göre hukuk ve iktisat arasındaki münasebetlerin tetkikinde filozofun devletten ve devlet tarafından vaz edilen hukuk nizamından mukaddem bir mülkiyeti kabul ettiğini⁴⁶ tespit etmek lâzımdır. Devlete takaddüm eden böyle bir

43) Devlete, tabiatın, yukarıda mezkûr, gayesinin ancak tahakkuk edebileceği formal şart nazarı ile bakıldığı takdirde....

44) Mülkiyet hakkı beserî şahsiyetin hukuki sahası meselesi ile alakadar bulunmaktadır.

45) Devlete takaddüm eden hal.

46) *Kant, Werke, Cilt VII, S. 59.*

hakkın mevcudiyeti şart koşulunca herkesin «*tabiî hal*» i terk etmek vazifesi teessüs etmiş bulunur⁴⁷. Diğer taraftan herkesin tabiî hali terk etmek vazifesinden de «herkesi, diğerlerinin hakkını tehlikeye ilka etmekten vaz geçmeğe icbar etme» hak ve salâhiyeti doğar. Başkalarının hakkını tehlikeye ilka etmekten vazgeçmekse herkesin tabiî hali bırakıp diğerleriyle hukukî hale dahil olması ile yani bir kimse ile diğerleri arasında hukukî halin teessüsü ile mümkün olur⁴⁸. Mamafih «*devlet haline*» girmek gibi bizatihî bir mükellefiyet ve mecburiyet yoktur. Hattâ devlet ahlâkî hayatın esas ve şartı telâkki edilmek suretiyle, bilvasıta bu kabîl bir mükellefiyetin tesisi de mevzubahs değildir. O halde tabiî hal-den devlet haline geçiş neyin neticesidir? Kant'a göre «*exeundum esse statu naturali*» kaziyesi başka bir kaziyenin, «*status hominum naturalis est bellum omnium in omnes*» kaziyesinin mantıkî neticesidir⁴⁹. Demek ki bu kaziyelerden biri diğerinden zemanî değil, mantıkî olarak sudur etmektedir: Çünkü bir taraftan ikinci kaziyeye, hukukun ihlâli için daimî bir imkân teşkil etmektedir, diğer taraftan ise, hiç kimse hukuk kaidelerinden ve mefhumlarından vaz geçemez. Madem ki bir taraftan «*status hominum naturalis est bellum omnium in omnes*» kaziyesi hukukun ihlâli için daimî bir imkân teşkil etmektedir, diğer taraftan da hiç kimse (yani bütün insanlar) hukuk kaidelerinden ve mefhumlarından müstağni kalamamaktadırlar, o halde «*devlet haline duhul*» bunun mantıkî bir neticesidir⁵⁰. Mamafih «*medenî - hukukî hale dahil olmak zarureti (talebi)*, ancak insanların yanyana yaşamaları içtinap edilemez bir hale gelince, doğar⁵¹. Tabiî halde muvakkat, yani hukuk nizamı tarafından henüz himaye edilmemiş bir mülkiyet kabul edildiği takdirde mezkûr muvakkat mülkiyeti devamlı mülkiyete kalbetmek için devlet idesi lâzımdır. O halde devlet «*mülkiyet imkânının sarfı nazar edilemez bir şartı*» haline gelmektedir. - Nihayet denilebilir ki hürriyet, müsavat ve muhtariyet (istiklâliyet) devleti mümkün kılmakta, Devlet ise mülkiyeti garanti etmektedir.

Dr. Orhan Münir Çağrı

47) *Kant, Werke, Cilt VII, S. 113.*

48) *Kant, Werke, Cilt VI, S. 434.*

49) *Kant, Werke, Cilt VI, S. 241.*

50) *Kant, Werke, Cilt VII, S. 118.*

51) *Kant, Werke, Cilt VII, S. 13.*